

natuurpunt oost-brabant

regionale vereniging natuur en landschap

30 juni 2019

driemaandelijks tijdschrift • extra editie

NATUUR EN LANDSCHAP

Robuuste valleien voor klimaatbuffering en versterking biodiversiteit

*Samenvattende publicatie
campagne 2018-2019*

Gevlekte smalbok. Foto Trixie Nagels

- 3 Inleiding
- 4 Interview met gedeputeerde Bart Nevens
- 6 Robuuste valleisystemen voor klimaatbuffering en versterking biodiversiteit
- 10 Een grensverleggend symposium
- 12 Een al even succesvol tweede symposium

14 Van visie naar actie

- 14 Demervallei eindelijk uit het slop?
- 20 Getevallei Perspectief 2042
- 24 De Groene Vallei
- 28 Hoe natuur terugkwam in de Velpevallei

32 Klimaatbuffering en biodiversiteit in 12 valleien

- 32 Overzichtskaart 'Op naar robuuste valleien
- 34 Demervallei
- 36 De valleien van Winge en Motte
- 38 Begijnenbeekvallei
- 40 De Vallei van de Drie Beken, Diest en de Demer
- 42 De Getevallei als klimaatbuffer
- 44 De Hoegaardse Valleien
- 46 De Velpevallei, een stevige klimaatbuffer
- 48 De Molenbeekvallei
- 50 De Dijle levend door Leuven
- 52 Valleien van Voer, IJse en Laan
- 54 De Groene Vallei, Klimaatbuffer
- 56 De Dijle- en Leibeekvallei
- 58 Een tentoonstelling die er mag zijn

Natuur en Landschap

is het ledenblad van **Natuurpunt Oost-Brabant** en verschijnt vier maal per jaar.

Natuurpunt Oost-Brabant is de onafhankelijke regionale vereniging die opkomt voor natuur en landschap in Oost- en Midden-Brabant. Ze zet zich in voor de duurzame instandhouding, het herstel en de ontwikkeling van de natuur en de biodiversiteit, en voor de ruimtelijke en milieuvoorwaarden die daarvoor nodig zijn. Ze focust niet alleen op natuurbehoud, maar kijkt naar de totaliteit van het landschap, de landschappelijke en ecologische samenhang en de erfgoedwaarde.

In elke gemeente van haar werkingsgebied zijn er vrijwilligers actief, die paraat staan om de ontwikkelingen rond natuur en landschap van nabij op te volgen.

Natuurpunt Oost-Brabant, Regionale Vereniging Natuur en Landschap, is geassocieerd met **Natuurpunt**.

Natuurpunt Oost-Brabant is telefonisch tussen 9u00 en 16u00 te bereiken op het verenigingssecretariaat, Leuvensestraat 6, 3010 Kessel-Lo: Christine Daenen: 016 25 25 19, Email: npob@natuurpunt.be, website: www.natuurpuntoostbrabant.be

Je kan ook alle werkdagen op ons secretariaat zelf terecht tijdens de kantooruren. Het documentatiecentrum is dan eveneens toegankelijk.

Voor alle betalingen die niets met lidmaatschappen of giften voor reservaten hebben te maken, gebruik je rekeningnummer van **Natuurpunt Oost-Brabant** IBAN BE82 0010 7622 1868 - BIC GEBABEBB.

Redactie-adres: Natuurpunt Oost-Brabant, Leuvensestraat 6, 3010 Kessel-Lo
Redactieverantwoordelijken: Margriet Vos en Christine Daenen

CONTACT

Raad van Bestuur

Voorzitter

Hugo Abts, natuurpunt@velpe-mene.be, 016 73 30 23

Secretaris

Jan Van den Bergh, jan.vandenbergh@natuurpunt.be, 016 57 05 73

Penningmeester

Frans Dhaenens, frans.dhaenens@telenet.be, 015 61 79 61

Contactpersonen van de afdelingen

Aarschot: Linda Scheerens, linda.ronny@skynet.be, 016 56 35 99

Begijnendijk: Koen Baert, koen.baert@natuurpunt.be, 0473 66 06 12

Bekkevoort: Roel Baets, natuurpuntbekkevoort@skynet.be, 013 32 79 49

Bertem: Dominik Debuysier, dominik_debuysier@yahoo.com, 0479 49 40 11

Boortmeerbeek: Frans Dhaenens, frans.dhaenens@telenet.be, 015 61 79 61

Diest: Saskia van den Berg, berglinden@qsources.be, 0478 96 01 71

Druivenstreek: Sam Bennekens, bennekenssam@gmail.com, 0494 80 63 70

Gete-Velpe (Geetbets, Kortenaken): Marc Op de Weerd, m.opdeweerd@gmail.com, 011 58 12 01

Haacht: Catherine Beddeleem, catherine.beddeleem@pandora.be, 015 51 39 91

Herent: Patrick Luyten, patrick.luyten@pandora.be, 0495 59 85 33

Holsbeek: Guy Verrijdt, gverrijdt@gmail.com, 016 29 70 83

Kampenhout: Tine Bergmans, tine.bergmans@gmail.com

Kortenbeek: Ewoud L'Amiral, ewoud.lamiral@natuurpunt.be, 0476 26 16 34

Landen: Eddy Parent, natuurpunt.landens@gmail.com, 011 88 26 70

Lid worden van **Natuurpunt Oost-Brabant** kost € 27 voor een nationaal lidmaatschap, waarvoor je naast dit ledenblad ook het kleurrijke natuurmagazine NATUUR. blad ontvangt.

Overschrijven op rekeningnr. IBAN BE17 2300 0442 3321 van **Natuurpunt**. Alle briefwisseling inzake leden en adreswijzigingen richt je aan **Natuurpunt**, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, tel. 015 29 72 20, info@natuurpunt.be.

Giften voor het reservatenfonds: rekeningnummer IBAN BE56 2930 2120 7588 - BIC GEBABEBB. Voor giften vanaf € 40 (los van lidgeld) krijg je een fiscaal attest.

Legaten en schenkingen.

De natuur beschermen ook als je er niet meer bent. Dat kan. Sinds kort kan je aan een zeer voordelig tarief een schenking doen. Dat kan ook een naakte eigendom zijn van een natuurgebied waar je zelf het vruchtgebruik levenslang van houdt. Dit is ongetwijfeld de meest voordelige manier om natuur duurzaam een toekomst te geven. Je kan ook een legaat opnemen in je testament. Voor legaten aan Natuurpunt Beheer of aan Natuurpunt Oost-Brabant, regionale vereniging voor Natuur en Landschap vzw, Leuvensestraat 6 te 3010 Leuven voorziet de wetgever slechts 8,8% successierechten. Zo weet je zeker dat het natuurgebied een toekomst heeft of dat de middelen integraal zullen aangewend worden voor de oprichting en uitbouw van natuurgebieden in de streek of voor natuurbehoudacties vanuit Natuurpunt Oost-Brabant. Overweeg je deze stap dan kun je ons steeds raadplegen of je notaris aanspreken.

De verdere uitbouw van vele natuurgebieden en de uitbouw van het beheer en de werking rond het natuurbehoud in Oost-Brabant hangt ervan af. Je kan ons steeds contacteren 016 25 25 19.

Leden

Benny L'Homme, bennyhomme@hotmail.com, 0486 02 06 27
Bernard Lemaitre, bernard.lemaitre@skynet.be, 016 60 61 62
Irmgard Fuessl, ifuessl@hotmail.com, 0478 914 213
Lars Smout, larssmout@gmail.com, 0494 63 26 43
Luc Vervoort, luc.vervoort@natuurpunt.be, 016 23 08 00
Marc Op de Weerd, m.opdeweerd@gmail.com, 011 58 12 01
Margriet Vos, margriet.vos@gmail.com, 016 46 04 78
Ronald Jacobs, 0473 68 29 57
Sam Bennekens, bennekenssam@gmail.com, 0494 80 63 70
Saskia van den Berg, berglinden-av@qsources.be, 0478 96 01 71
Vera Reusens, verareusens@yahoo.com, 0476 20 82 55
Yves Vanden Bosch, yves.vanden.bosch@skynet.be, 0478 50 90 06

Leuven: Yves Vanden Bosch, yves.vanden.bosch@skynet.be, 0478 50 90 06

Linter: Ronny Huybrechts, natuurpunt.linter@gmail.com, 011 78 30 47

Lubbeek: Benny L'Homme, info@natuurpuntlubbeek.be, 0486 02 06 27

Rotselaar: Veerle Vervoort, vervoort.veerle@gmail.com, 016 30 92 95

Scherpenheuvel-Zichem: Daniël Wouters, wouters.df@gmail.com, 013 77 71 56

Tielt-Winge: Vera Reusens, verareusens@yahoo.com, 0476 20 82 55

Tremelo: Mieke Van Loo, mieke.van.loo@gmail.com, 016 43 80 40

Velpe-Mene (Bierbeek, Boutersem, Glabbeek, Hoegaarden, Tienen): Hugo Abts, natuurpunt@velpe-mene.be, 016 73 30 23

Zaventem: Danny Blockmans, 02 757 90 16

Zoutleeuw: Nicole Smeyers, nsmeys1@gmail.com, 011 31 13 23, 0497 43 40 87

Hyla Vlaams-Brabant, amfibieën- en reptielenwerkgroep: Bert Vandebosch, bertvandebosch@hotmail.com, 0495 41 60 21

Vogelwerkgroep Oost-Brabant: Marcel Jonckers, marcel.jonckers2@telenet.be, 016 81 87 87

Natuurpunt Oost-Brabant zette de thematiek van robuuste valleien als antwoord op de klimaatverandering en de biodiversiteitscrisis op de agenda van haar spraakmakend symposium van 18 februari 2017. Sindsdien heeft ze met de steun van de provincie Vlaams-Brabant en samen met haar afdelingen in 2018-2019 een campagne hierrond gevoerd. Ze werkte een visie voor de valleien uit, ontwikkelde een tentoonstelling, plande een hele reeks thematische focusactiviteiten voor het grote publiek en voorzag een vorming voor haar vrijwillige medewerkers. Met deze publicatie brengt ze een overzicht en een synthese van de campagne.

In deze extra-editie van het tijdschrift Natuur en Landschap legt gedeputeerde Bart Nevens, bevoegd voor Leefmilieu en Waterlopen, uit welke de speerpunten zijn van zijn beleid.

De thematiek van de campagne komt uitvoerig aan bod in een achtergrondartikel. Vervolgens krijgt de lezer een zicht op enkele iconische valleien uit de regio en hun specifieke uitdagingen. Tenslotte volgt een overzicht van twaalf valleien uit het werkingsgebied van Natuurpunt Oost-Brabant met hun mogelijkheden voor klimaatbuffering en versterking van de biodiversiteit.

Hopelijk draagt deze publicatie bij tot bewustwording van de problematiek en tot een trendbreuk voor het natuur- en klimaatbeleid met betrekking tot onze valleien.

Natuurpunt Oost-Brabant,
Regionale Vereniging Natuur en Landschap

GEDEPUTEERDE BART NEVENS:

“IK WIL WERK MAKEN VAN MÉÉR NATUUR”

Provinciaal gedeputeerde Bart Nevens (N-VA) bevoegd voor onder meer Leefmilieu en Waterlopen maakte van bij zijn aantreden zijn ambities duidelijk: “Ik wil meer natuur realiseren. Concrete projecten op het terrein, daar ga ik voor”, klonk het resoluut bij zijn aantreden. Natuurpunt had een gesprek met de eerste gedeputeerde.

Bart Nevens, vanwaar de keuze voor deze bevoegdheidsdomeinen?

“Natuur en milieu zitten me in de genen. Van jongs af aan, ik zat bij de scouts, ontdekte ik de natuur en die leerde ik telkens opnieuw meer waarderen. In mijn politieke carrière had ik het voorrecht om in Kortenberg schepen van Milieu te kunnen zijn en binnen het Vlaams Parlement was ik de eerste ondervoorzitter van de commissie Leefmilieu. Als inwoner van de Vlaamse Rand zette ik me er dan natuurlijk ook in voor natuur en milieu in onze regio. De overstap naar de provincie is dus een logische stap in mijn politieke leven, waarbij ik de ervaring die ik kon opdoen ten volle wil benutten.”

Welke speerpunten mogen we verwachten in uw beleid?

“Met deze nieuwe meerderheid willen we het duurzame beleid doorheen al onze bevoegdheden doortrekken. We blijven ons inzetten voor een klimaatneutrale provincie, maar die doelstelling kunnen we alleen halen als we dit op zoveel mogelijk vlakken doen. Dat doen we op twee manieren: enerzijds door de klimaatmitigatie, de klimaatverandering trachten tegen te gaan, en anderzijds door klimaatadaptatie: hoe kunnen we onze natuur zoveel mogelijk versterken en ondersteunen? Uiteraard ligt deze invalshoek bij leefmilieuprojecten voor de hand, maar ook binnen mobiliteitsprojecten of toerisme willen we die lijn doortrekken en onze natuur een duwtje in de rug geven. Dat is één van de rode draden die we doorheen ons beleid zullen weven.”

Welke rode draden zijn er dan nog?

“Specifiek rond natuurbeleid en biodiversiteit wil ik als gedeputeerde een totaalbeleid voeren. Daarmee bedoel ik dat we naar een evenwichtige synergie van natuur, waterhuishouding en beleving moeten streven. Beleving zorgt er immers voor dat de afstand met de natuur verkleint, waardoor we het draagvlak

alleen maar kunnen vergroten. Onbekend maakt immers onbemind. Naast de ondersteuning voor de natuur moeten we daar zeker verder op blijven inzetten.”

“Hét speerpunt van het beleid dat ik wil uitrollen is het creëren van nieuwe natuur. Op plaatsen waar vandaag nog geen natuur of geen waardevolle natuur is, moeten we kunnen bekijken wat de mogelijkheden zijn om er aan natuurcreatie te doen. Door op zoek te gaan naar nieuwe gebieden kunnen we er onze biodiversiteit mee versterken en kunnen we ons steentje bijdragen in de strijd tegen de klimaatverandering. Dat impliceert echter niet dat we plots over enorme budgetten beschikken, maar via het doelgericht aankopen van gronden wil ik de groenblauwe netwerken verder verstevigen. Percelen die vandaag nog geen natuur zijn, maar waar we die natuur gaan creëren. Dáár wil ik op inzetten: dat het belastinggeld zo veel mogelijk naar effectieve realisaties op het terrein gaat en niet blijft hangen in structuren. Kleinere projecten, waarbij we de biodiversiteit ondersteunen, zullen vanzelfsprekend nog steeds deel uitmaken van het provinciale beleid, maar daarnaast moeten we ook out of the box proberen denken en het draagvlak voor de natuur zo breed mogelijk maken.”

Out of the box denken, hoe ziet u dat juist?

“Kennis draagt bij tot een beter begrip. Dat geldt ook voor de natuur. Wetenschappelijke kennis vergaren is daarbij een belangrijk element. Daarmee moeten we nog meer aan de slag. Die kennis op een laagdrempelige manier ingang laten vinden bij het bredere publiek is daarbij één element. Daarnaast moeten we die kennis aanwenden om onze natuur robuuster te maken en gericht in te grijpen. Dáár wil ik werk van maken: meer concrete realisaties op het terrein!”

“We moeten verder moeten durven gaan dan de traditionelere en intussen ingeburgerde ingrepen zoals, met alle respect en ik wil het zeker niet terugschroeven, de bloemenweide met het bijhorende

bijenhotel. We moeten nieuwe horizonten durven verkennen en bekijken hoe we samen met de verschillende partners zoals de lokale besturen, maar zeker en vast ook de landbouwers, elkaar kunnen versterken zodat de natuur er beter van wordt.”

Aan welke maatregelen denkt u dan zoal?

“Vandaag zien we dat er heel wat vraag is naar bijvoorbeeld nieuwe bossen. Het aanplanten van de bomen vormt geen probleem, maar vaak knelt het schoentje elders: waar ga je die bomen zetten? Als gedeputeerde wil ik daarom een beleid uitstippelen om ook effectief die bossen mogelijk te kunnen maken. Het is belangrijk dat we daarbij ook de bedrijfswereld, als investeerder en ondersteuner, mee kunnen betrekken in dat verhaal.”

“Ook wat de klimaatverandering betreft moeten we verder durven kijken. De opwarming van de aarde stopt immers niet aan de provinciegrens. Vanuit mijn bevoegdheid ‘Noord-Zuid’ wil ik dan ook werk maken van meer bossen en meer natuur in het zuiden, waarmee we eveneens CO2 uit de lucht filteren. Wie vandaag bijvoorbeeld geld stort om de milieu-impact van zijn of haar vliegreis te compenseren weet vaak niet waar dat concreet naar toe gaat. Wel, ik wil daar partners voor rond de tafel brengen om daar verandering in te brengen.”

Het project “Robuuste Valleisystemen voor versterking biodiversiteit en klimaatbuffering” wordt nu afgerond. Welke plaats zullen valleisystemen innemen in uw beleid?

“De groenblauwe netwerken zijn van cruciaal belang. Ze bieden niet alleen een houvast voor onze natuur, maar zijn een onmisbare

schakel in de strijd tegen de verdere verdroging. Door onze valleien effectief opnieuw te laten functioneren als plaatsen waar we water opvangen, het bufferen en zijn gang laten gaan, spelen we in op een aantal noden en problemen zoals droogte en wateroverlast. Het is daarbij van belang dat we ook de biodiversiteit ondersteunen én dat we onze natuur dichterbij de mensen kunnen brengen. Het herstel van de valleisystemen is een delicate opdracht, want bij hevige regenval bijvoorbeeld stroomt er heel wat vervuilde modder in de rivieren. Een totaalaanpak, zoals in dit project het geval is, is dan ook absoluut aangewezen om op lange termijn tot een duurzaam resultaat te kunnen komen.”

Welke rol ziet u in uw beleid weggelegd voor Natuurpunt?

“De werking van Natuurpunt kan het beleid dat we met de provincie uitrollen versterken. Dat doet het vandaag al in pakweg de biodiversiteitsprojecten die we samen uitrollen om te vermijden dat kwetsbare diersoorten en plantensoorten zoals de watersnip, blauwe knoop of bepaalde wilde rozensoorten uitsterven. Als provincie Vlaams-Brabant nemen we vol overtuiging de taak van streekmotor op. Dat betekent dat we telkens vanuit een groter, breder perspectief problemen trachten te benaderen om dan de nodige lokale partners samen te brengen. Dat kunnen uiteraard de lokale besturen zijn, maar zeker en vast ook de Regionale Landschappen en verenigingen zoals Natuurpunt. Ik beschouw Natuurpunt dan ook als een zeer waardevolle partner in het behouden en versterken van onze natuur. Het gegeven dat Natuurpunt kan terugvallen op de grondige terreinkennis van hun medewerkers én tegelijkertijd kan steunen op de tomeloze en belangeloze inzet van nog veel meer vrijwilligers met een hart voor natuur is een absolute meerwaarde. Onder dat partnerschap wil ik dan ook zeker en vast mijn schouders zetten.”

ROBUUSTE VALLEISYSTEMEN VOOR KLIMAATBUFFERING EN VERSTERKING BIODIVERSITEIT

Nog nooit is de roep om een krachtig en effectief natuur- en klimaatbeleid zo groot geweest als nu. Samen met de temperatuurstijging zullen steeds vaker extreme hoeveelheden neerslag zorgen voor overstromingen.

Ook langere periodes van droogte en van lagere waterbeschikbaarheid zullen toenemen.

Voor de milieu- en klimaatproblemen wordt het inschakelen van natuur steeds meer als een belangrijke oplossing naar voren geschoven: bossen, natte graslanden en veenvorming als mitigerende maatregelen voor koolstofopslag, robuuste valleien als buffers en voor klimaatadaptatie, water en groen in de stad om hitte-eilanden te vermijden. De Dijle levend door Leuven, de Demer en de Gete terug open resp. in Diest en Tienen. Daar waar het waterbeheer in het verleden steeds inzette op snelle afvoer en vermijden van wateroverlast verschuift de aanpak nu naar waterbuffering en naar het vertragen van de afvoer. Waterschaarste en droogte zijn nieuwe topics waardoor het denken rond water en waterbeheer copernicaans verandert. Het is overduidelijk: de oude recepten en structuren werken niet meer. We moeten denken in termen van grote samenhangende robuuste valleisystemen met ruimte voor de rivier en het water, en dit koppelen aan de versterking van de biodiversiteit.

Wat goed is voor de natuur, is goed voor de klimaatbuffering

In het algemeen zorgt meer natuur onder de vorm van plantengroei en meer ruimte voor natuur voor meer infiltratie van water in de bodem, meer absorptie in het plantensysteem en dus een afremmen van de waterafvoer en de opname van het neerslagwater in de watercyclus. Dit in tegenstelling tot de directe en snelle afvoer in het stedelijk en gebetonneerd gebied, evenals in de intensief bewerkte landbouwgronden als gevolg van sterke drainering en omvorming van sloten en beken tot afvoerkanalen. Dankzij de verdamping en de transpiratie heeft plantengroei een regulerend effect op het lokaal klimaat. Tijdens periodes van grote

warmte zorgt het voor verkoeling. Een gebied dat niet genoeg kan verdampen zal dus kwetsbaarder zijn voor de effecten van een hittegolf. Stedelijke gebieden en grootschalige landbouwgebieden warmer sneller en sterker op dan gebieden met bossen en moerassen of natte graslanden. Deze hitte-eilanden en de hittestress leiden tot gewasschade maar ook tot negatieve effecten op de volksgezondheid en het welvinden van de mensen in stedelijk gebied. De dringende boodschap luidt dus: zet op alle niveaus, van de buurt, de gemeente, de provincie tot het Vlaams gewest, in op vergroening en meer natuurelementen. Van bossen en moerassen is ook genoegzaam geweten dat ze koolstof vastleggen en dus bescherming bieden tegen de klimaatverandering.

Aronst Hoek: groots waterrijk Natuurgebied in de Getevallei. Foto Marc Op de Weerd

Dijle levend door Leuven. Open water en groen verminderen door verdamping de hittestress in de stad. Foto Vincent D'Haese

Onrustbarende achteruitgang biodiversiteit

Biodiversiteit slaat op de verscheidenheid van leven: de verscheidenheid aan planten- en diersoorten, de genetische verscheidenheid binnen deze soorten en de verscheidenheid aan leefgebieden.

Een rijke biodiversiteit staat garant voor een gezond ecosysteem. Dat is het geheel van alle levende organismen in een gebied en hun wisselwerking met elkaar en hun natuurlijk milieu.

De wereld kan niet zonder de ecosystemendiensten. Soorten en ecosystemen zorgen bijvoorbeeld voor de productie van zuurstof, vruchtbare bodem, afbraak van dode dieren en planten, bestuiving van planten, waterzuivering en klimaatregulatie. Biodiversiteit betekent voor de mens voedsel, bouw materiaal, brandstof (hout) en grondstoffen voor kleding en medicijnen. Maar ook recreatie, genieten van de natuur en inkomsten voor de lokale economie

Maar toch wordt de biodiversiteit wereldwijd bedreigd. Planten en dieren sterven uit, vooral als gevolg van menselijk handelen. En alle biodiversiteit die verloren gaat, komt nooit meer terug. Het leidt ertoe dat volledige ecosystemen minder produceren en kwetsbaarder worden voor invloeden van buitenaf. Visbestanden kunnen instorten, de bodem kan onvruchtbaar worden en bijenvolkeren kunnen verdwijnen. Deze verliezen namen de afgelopen vijftig jaar sneller toe dan ooit in de menselijke geschiedenis.

Hommels, bijen en vlinders gaan dermate sterk achteruit dat gevreesd wordt voor de bestuiving van onze gewassen. Bruine vuurvliinder. Foto Marc Herremans

Dat geldt ook voor Vlaanderen. De toenemende verstedelijking en de intensieve landbouw verdringen wat er nog rest aan natuur. Dat leidt tot fragmentatie van natuur in kleine snippers. Op die manier verdwijnt steeds meer leefgebied van soorten. Er is de vervuiling van water, lucht en bodem ten gevolge van de hoge bevolkingsdruk, het verkeer, de industrie, door het overmatig gebruik van meststoffen en pesticiden in de intensieve landbouw. Invasieve soorten groeien soms uit tot plagen.

De cijfers zijn dramatisch. De insectenmassa nam de laatste 27 jaar met 75% af. Dat is zo drastisch dat gevreesd wordt voor de bestuiving. Onlangs kwam een rapport uit over de zeer sterke achteruitgang van de akker- en weidevogels in Vlaanderen. Veldleeuwerik en Kievit hebben het moeilijk. Patrijs, graspieper en grauwe gors zijn praktisch verdwenen. Recent Nederlands onderzoek kwam tot de conclusie dat de afname van het aantal vlinders zich doorzet: tussen 1890 en 2017 nam het aantal met 84 % af. 15 soorten zijn helemaal verdwenen. Enkel de soorten van bossen of soorten die overleven dankzij gericht natuurbeheer houden stand of breiden lokaal uit.

Grote winsten voor biodiversiteit en klimaatbuffering te behalen in de valleien

De natuurlijke waterberging is in Vlaanderen sterk achteruitgegaan door de constante toename van verharde oppervlakte. Bovendien zijn de meeste waterlopen recht getrokken of 'genormaliseerd', de valleigebieden gedraineerd voor de intensieve landbouw en is de natuurlijke plantengroei die water kan ophouden en absorberen, verdwenen. Rivieren recht trekken om het water sneller af te voeren en steeds hogere dijken maken, zorgen enkel voor meer wateroverlast en modderstromen in steden en dorpen stroomafwaarts.

De meeste winsten in het milderen en opvangen van de klimaatveranderingen liggen precies in natuurherstel en natuurontwikkeling in onze valleien en deze te beschouwen, niet als een patchwork van bestemmingen, maar als een samenhangend geheel. Robuuste valleien dus, waar ruimte gegeven wordt aan de rivier en de rivier over heel het complex periodiek buiten de oevers kan treden. Ruimte geven aan de rivier is synoniem van ruimte geven aan natuur en biodiversiteitsherstel, en betekent het herstellen van de natuurlijke waterhuishouding.

Dat houdt in dat de rivieren terug mogen meanderen en opnieuw overstromen in de natuurlijke overstromingsgebieden. Niet op één geïsoleerd perceel maar valleibreed, zoals vroeger gebeurde voor ze werden ingedijkt, rechtgetrokken of 'genormaliseerd'. Geef dus ruimte aan de rivier met het wegnemen van de indijking, door hermeandering en 'renaturering' en beperk de waterberging niet tot kunstmatige opvangbekkens die natuurvernietigend zijn. Bevorder de retentie, infiltratie en opname in het watersysteem door het ongedaan maken van kunstmatige drainering en diepe ontwatering en door een actief onthardingsbeleid ook buiten de vallei. Herstel de natte en vochtige graslanden en kwelzones in de boven- en middenloop van de vallei, herstel ook de benedenstroomse moerassen en rivierhabitats. Klimaatbuffering en natuurontwikkeling gaan hier hand in hand. Dat vraagt om een gedurfde aanpak van natuurontwikkeling in de valleien, een aanpak die steeds dringender wordt nu de klimaatverandering zich doorzet.

Deze aanpak gaat uit van de vallei als een samenhangend systeem en zorgt ervoor dat hele riviersystemen terug werken. Dat onze valleien opnieuw in staat zijn om water te bergen en de afvoer van water te vertragen tijdens perioden van extreme neerslag. Daardoor krijg je een afvlakking van de piekdebieten, en dus van het overstromingsrisico. De valleien met natte graslanden, moerassen en moerasbossen hebben een natuurlijke sponsfunctie en leveren in uitgesteld relais water naar benedenstrooms gebied in perioden van droogte. Ze leveren ook een bijdrage aan de zuivering van grond- en oppervlaktewater (en dus aan drinkwater). Natuurherstel op systeemniveau en niet enkel op perceelniveau in de valleien verhoogt de biodiversiteit spectaculair: vele soorten krijgen terug overlevingskansen of weten zich opnieuw te vestigen. En tenslotte: natuurrijke valleicomplexen

verhogen de aantrekkelijkheid van het landschap en vormen een troef voor de zachte recreatie. Niets dan winst dus op vlak van ecosysteemdiensten.

Geen patchwork van versnipperde percelen en strijdige functies in de vallei.

Een totaalaanpak is absoluut nodig

De valleien kunnen deze ecosysteemdiensten maar leveren als de vallei als een geheel wordt beschouwd en niet als een patchwork van versnipperde percelen met verschillende en strijdige functies. Wanneer akkers of bebouwing een complex van valleigraslanden doorsnijden, zit je meteen met een probleem voor valleibrede periodieke waterberging. Je kan echter niet op één perceel de waterhuishouding herstellen en op het aangrenzend perceel diepe ontwateringsgrachten maken of behouden. Het herstel van het watersysteem in de valleien om de piekdebieten met overstromingen in het bebouwd gebied te vermijden, is maar mogelijk als je de vallei benadert als een samenhangend systeem.

Het pleidooi voor meer waterberging mag er niet toe leiden dat enkel de huidige natuurgebieden in de valleien worden beschouwd als goedkope opvangbekkens. Door een gebrek aan een anti-erosiebeleid stromen vandaag bij hevige regenval – zoals we die gekend hebben in de zomer 2016 – tonnen door pesticiden en meststoffen vervuilde modder van de akkers in de reservaten. Daarbovenop komt ook nog het vuile rioolwater van overstorten. Een ramp voor de natuur! Zo'n aanpak om de overstromingsgebieden enkel te gedogen in de bestaande natuurgebieden leidt tot het tegenovergestelde van wat nodig is om de waterhuishouding en de biodiversiteit te herstellen. Wat daarentegen nodig is, is een totaalaanpak: meer ruimte voor de rivier en waterberging en natuur over de hele vallei en de hele

---

Winterse waterberging in de Demerbroeken: voorbeeld van riviernatuur met ontwikkeling van hoogwaardige biodiversiteit en grote mogelijkheden tot waterberging en waterretentie. Hier is er dank zij natuurherstel terug ruimte voor water. Foto: Achiel Feyaerts

gradiënt en niet hier en daar gestapeld/geconcentreerd in een compartimentje waar een reservaat gelegen is. Dat betekent ook geen of minder verharding onder welke vorm dan ook (bebouwing, infrastructuur...) en in de valleien geen intensieve landbouw met ontwatering. Er is ook nog zeer veel werk aan de winkel om te komen tot een ernstig anti-erosiebeleid en ongedaan maken van de overstorten met ongezuiverd rioolwater. Pas dan kunnen de valleien voluit hun rol spelen in de mildering van de piekdebieten, in het opvangen van de biodiversiteitscrisis én van de effecten van de klimaatverandering.

Nood aan robuuste, samenhangende natuurcomplexen

Door het aankoopbeleid van Natuurpunt en het in beheer nemen van natuurgebieden zijn de Hagelandse valleien onomkeerbaar in de richting van meer natuur en meer ruimte voor de rivier geduwd. En op een aantal plaatsen is door de inzet van Natuurpunters het lappendeken van percelen reeds aaneen gebreid tot een robuust geheel. In tegenstelling tot daarbuiten houdt in deze reservaten de biodiversiteit stand en gaat zelfs vooruit. Toch blijft de vraag: hoe duurzaam is die biodiversiteit? Zullen de populaties van de relictsoorten op termijn niet onherroepelijk uitsterven omwille van de beperkte oppervlakte en hoge graad van isolatie van heel wat reservaten?

Daarom vragen de natuurgebieden nu om afronding tot samenhangende grote complexen in een omvattend valleisysteem met ongestoorde waterhuishouding en ruimte voor de rivier. Zo kan de vallei terug optimaal functioneren ten voordele van de biodiversiteit en als klimaatbuffer.

30% oppervlakte natuurgebied

Om de biodiversiteitscrisis om te buigen zou 25 à 30% van de oppervlakte natuurgebied moeten zijn, en dit gekoppeld aan aangepast waterbeheer. Een groot deel daarvan kunnen we realiseren in onze valleien. Maar dat zal lang niet volstaan.

Nood aan een groenblauwe dooradering van het landschap: meer natuur in de valleien en daarbuiten meer bosjes, struweel, ruigten en brede, natuurlijke bermen en stroken in landbouwgebied.

Foto Jules Robijns

Door onaangepaste ploegrichting en verdwijnen van bermen stroomt bij zware wolkbreuken tonnen door meststoffen en pesticiden vervuilde modder van de akkers naar beneden.

Foto Luc Vervoort

Buiten de valleien moet snel werk gemaakt worden van een groenblauwe dooradering van het agrarisch gebied met een vaste natuurinfrastructuur van struweel en ruigten, aangevuld met de roterende maatregelen uit de pakketten van de beheersovereenkomsten met de landbouwers. De hydrologische ruwheid van het landschap moet naar omhoog. We kunnen niet langer toelaten dat jaarlijks tonnen leem afstromen naar de riolen, grachten, beken en de rivierstelsels, om nog niet te spreken van de lagergelegen woonkernen. Op deze manier kan het landelijk gebied ook aantrekkelijk gemaakt worden voor de recreatie, wordt het water opgehouden, is er ruimte voor bestuivers enz. Daarenboven zal er iets drastisch moeten gebeuren om het deken van pesticiden en ammoniak waar heel het landelijk gebied in gehuld is, weg te werken. Want dit werkt door op de hele kringloop. Zelfs bij de biologische landbouw. Zelfs op de gezondheid van mensen.

EEN GRENSVERLEGGEND SYMPOSIUM

Zaterdag 18 februari 2017, Campus UCLL, Hertogstraat 178, Heverlee

Nood aan een robuust landschap en functionerende valleisystemen met het oog op klimaatbuffering en versterking van de biodiversiteit

Dit symposium van Natuurpunt Oost-Brabant was een schot in de roos. Een volle aula met ca. 130 aanwezigen, drie excellente sprekers die met een goed onderbouwde lezing het thema op de agenda plaatsten, twee voorbeelden van werken rond valleien in de praktijk (Groene vallei en Demer en Dijle tussen Leuven en Mechelen) en een aanzet voor een actieprogramma met sensibiliseringscampagne 2017-2018 binnen de vereniging. Voorzitter Hugo Abts riep op om de kansen die er nu zijn voor een synergie tussen klimaatbuffering en versterking van de biodiversiteit om te zetten in realisaties. De vereniging en de afdelingen gaan met deze campagne de komende jaren aan de slag. Zijn oproep: durf denken, durf ambitieus zijn, geloof in overtuigingskracht. Start vandaag.

Prof. Dr. Patrick Willems, KU Leuven, departement burgerlijke bouwkunde, afdeling Hydraulica

- *Uitdagingen van de klimaatverandering en klimaatbuffering voor waterbeheer en de toekomstige rol van onze valleien en het watersysteem.*

Prof. Dr. Patrick Willems gaf een beeld van wat ons te wachten staat op vlak van klimaatrevolutie bij ongewijzigd beleid. Hij toonde klimaatmodellen en scenario's die volgen uit de temperatuurstijging, de toegenomen neerslag en de verdroging.

We moeten ons niet alleen zorgen maken over frequentere overstromingen, maar ook over langdurige droogtes. Vlaanderen heeft immers een zeer lage waterbeschikbaarheid en is sterk afhankelijk van waterinvoer uit buurregio's. Daarom pleit hij voor een veerkrachtig waterbeheer gebaseerd op meer waterberging, infiltratie, ruimte voor de rivieren, een effectief erosiebeheer en multifunctionele waterretentie bij inrichting van de bebouwde omgeving. Daartoe zal er afstemming nodig zijn tussen o.a. water-, natuur- en groenbeheer, landbouw, ruimtelijke planning, recreatie..., zowel in de stad als daarbuiten.

Prof. Dr. Gert Verstraeten, KU Leuven, departement aard- en omgevingswetenschappen, afdeling geografie en toerisme.

- *Hoe zien de valleigebieden van de toekomst eruit?*

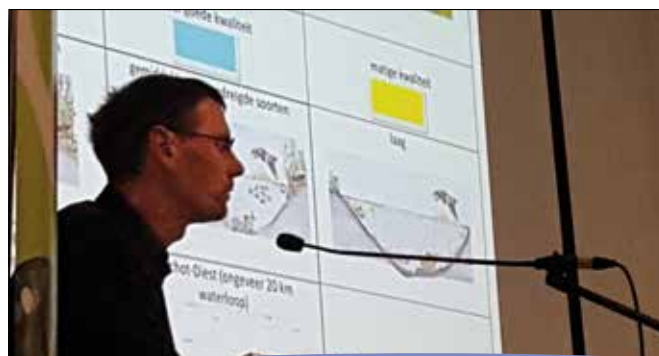

Prof. Gert Verstraeten wees erop dat niet alleen het klimaat wijzigt. Ook ons landgebruik is in de loop der jaren drastisch veranderd door sterk toegenomen verharding, ontbossing en de manier van landbouwvoering. Ten gevolge van deze factoren zien we in de Dijlevallei meer piekdebieten en minder vervoer van sedimenten. Afgaande op de historische evolutie en voorbeelden uit het buitenland valt het te verwachten dat onze rivieren van vorm en gedrag zullen veranderen. Ze zullen waarschijnlijk breder en dieper worden zodat ze meer water kunnen vervoeren, de grondwatertafel zal dalen waardoor er vegetatieverandering optreedt en er vormt zich een nieuwe vallei met overstromingsvlakte die lager gelegen is en terug water kan bufferen. Alleszins is het noodzakelijk dat onze rivieren terug ruimte krijgen om vrij te bewegen, moet de vallei terug voldoende bufferruimte bieden en moet een halt toegeroepen worden aan de erosie vanuit de landbouwgebieden. Op die manier kan er een nieuw evenwicht ontstaan zonder dat de overstromingsfrequentie hoeft te wijzigen.

Prof. Dr. Johan Eyckmans, Onderzoeksgroep Centrum voor Economie en Duurzaam Ondernemen, CEDON, KU Leuven campus Brussel

- *Economische aspecten van klimaatbuffering en versterking van natuur.*

Volgens Prof. Johan Eyckmans versterken economische argumenten het pleidooi voor een effectief klimaatbeleid. De kosten van

zo'n beleid zijn immers kleiner dan de kosten van de schade die de klimaatwijziging aanricht. De huidige aanpak vertoont te veel gebreken: de reële kostprijs van het gebruik van fossiele brandstoffen wordt niet verrekend, landen proberen te profiteren van de inspanningen van de andere zonder zelf bij te dragen, vooral China en India als opkomende economieën kennen een te grote toename van de uitstoot, de beloftes van het Akkoord van Parijs zijn onvoldoende om onder de doelstelling van +2° te blijven. Daardoor ziet het ernaar uit dat er te weinig mitigatie (vermijden van de klimaatverandering zelf) zal zijn en dus meer adaptatie (beperken van de impact en de schade van klimaatverandering) zal nodig zijn. En daar is inzetten op natuur en meer ruimte voor de rivieren een voor de hand liggende oplossing. Deze is goedkoper dan de technische oplossingen (bv. wachtbekkens) en veel beter voor de biodiversiteit, de noodzakelijke ecosysteemdiensten en de belevingswaarde. Uit onderzoek blijkt trouwens dat mensen bereid zijn te betalen voor een natuurrijk landschap.

Ewoud L'Amiral, Natuurpunt Beheer, Dienst Natuur, celverantwoordelijke Natuurplanning

- De Groene Vallei: Bouwen aan robuuste natuur binnen de verstedelijkte driehoek Leuven-Brussel-Mechelen.

Ewoud L'Amiral bracht een verhaal van Natuurpunt-engagement in een moeilijk gebied met veel bedreigingen, nl. dat van de Groene Vallei. Door allianties te smeden en partners te betrekken ontstond

een mooi samenwerkingsproject tussen de Natuurpunt-afdelingen Herent, Kampenhout, Kortenberg en MaViSt (Machelen, Vilvoorde, Steenokkerzeel) aan de ene kant, en de provincie Vlaams-Brabant, de gemeentes, heemkundige kringen, privé-eigenaars, lokale middenstand... aan de andere kant. Doel is om niet alleen de natuur te versterken, maar tegelijk heel het landschap te betrekken en een maatschappelijke impuls te geven aan de hele regio. Net in deze verstedelijkte regio is het belangrijk de valleien met hun natuur en de beeksystemen in hun geheel en als samenhangend complex te behouden om er de gevolgen van de klimaatverandering te helpen opvangen.

Luc Vervoort, Natuurpunt Beheer, projectmedewerker 'Life Hageland'

- Werken op het terrein: van een visie naar concrete realisaties voor meer natuur en voor ruimte voor de Demer en Boven-Dijle.

Luc Vervoort bracht een historisch overzicht van hoe de Regionale Vereniging Natuur en Landschap, nu Natuurpunt Oost-Brabant, al decennialang opkomt voor een levende en natuurlijkere Demer. En dit door studiewerk, visieontwikkeling, actievoeren, overleg, en niet te vergeten, door zelf natuurgebieden te verwerven om ze te redden. Het vroegere beleid was erop gericht de rivieren te temmen en in te dijken. De gevolgen waren ernaar: 'droge broeken' en 'natte voeten' in de woongebieden. De natuurlijke overstromingsgebieden droogden uit met alle catastrofale gevolgen voor de biodiversiteit, terwijl de versnelde afvoer voor zware overstromingen zorgde in Diest, Aarschot e.a. Nu wordt eindelijk in het Sigmaplan erkend dat alleen een renaturering nog heil kan brengen. Toch moeten we waakzaam blijven, want tussen visie en uitvoering ligt een hele weg. Zolang de vallei niet als een samenhangend systeem wordt beschouwd en waterhuishouding en natuur niet over de hele vallei hersteld worden, zal het dweilen met de kraan open blijven.

EEN AL EVEN SUCCESVOL TWEEDE SYMPOSIUM

Zaterdag 24 februari 2018, Campus UCLL, Hertogstraat 178, Heverlee

**Robuuste natuur en functionerende valleien
Een strategie voor de toekomst**

Dit symposium richtte zich op de noodzaak aan meer natuur en het redden van de biodiversiteit als absolute voorwaarde voor de toekomstige leefbaarheid.

Prof. Dr. Frank Berendse, hoogleraar natuurbeheer aan Wageningen Universiteit in Nederland en voorzitter van de Heimans en Thijssen Stichting

■ Wilde apen: een nieuwe strategie voor natuurbehoud

Ontwikkel een echte visie op de toekomst van het Vlaamse platteland, waar ruimte is voor schone landbouw, maar ook voor natuur en recreatie! Dat kan alleen wanneer het grondbeslag door agrarische bedrijven aanzienlijk kleiner en het gebruik van landbouwgif aan banden wordt gelegd. Dat is de oproep van Prof. Frank Berendse aan het Vlaams Parlement in zijn lezing op dit symposium.

Prof Dr. Frank Berendse wijst erop dat er drie voorwaarden zijn om natuur en biodiversiteit te redden:

- 30 % van de oppervlakte moet natuurgebied worden. Voldoende oppervlakte is de meest cruciale factor. Dit is mogelijk gezien de hoge productiviteit in de landbouw en het slinkend aandeel van de landbouwsector in de werkgelegenheid.
- Voor de Nederlandse situatie: burgerinitiatieven aanmoedigen om regionale natuurnetwerken te vormen die zelf het heft in handen nemen door aankoop gronden voor natuur en natuurvriendelijke landbouw.
- Op naar een schone landbouw d.m.v. een fiscaal systeem dat aan de ene kant het gebruik van bestrijdingsmiddelen en de invoer van voeder belast, en aan de andere kant biologische landbouw bevordert.

Dr. Tobias Ceulemans, onderzoeker aan de Afdeling Ecologie, Evolutie en Biodiversiteitsbehoud van KULEuven

■ Fantoompopulaties en extinctieschuld in Hagelandse natuurgebieden

Gedurende de laatste eeuwen vonden, net zoals in de rest van West-Europa, grote landschapsveranderingen plaats in het Hageland. In welke mate hebben deze landschapsveranderingen geleid tot uitsterven of uitgestelde extinctie met fantoompopulaties in onze natuurgebieden? En wat kan eraan gedaan worden?

Vlaamse natuurgebieden zijn in de regel kleine restanten van historisch meer aaneengesloten ecosystemen. Niettemin herbergen veel van deze natuureilandjes nog een bijzondere biodiversiteit. Met gericht natuurbeheer wordt getracht om populaties van kwetsbare planten- en diersoorten te behouden. Het gaat echter om fantoompopulaties. Dat wil zeggen dat de soorten nog wel aanwezig zijn in de natuurgebieden, maar dat ze omwille van de kleine oppervlakte en hoge graad van isolatie onherroepelijk zullen uitsterven. De historische fragmentatie creëert dus een openstaande 'extinctieschuld', die op korte of lange termijn afbetaald moet worden.

Voor duurzame instandhouding zijn minimum aaneengesloten areaaloppervlaktes vereist:

- Bos: min. 150 ha nodig voor de typische bossoorten
- Hooiland: min. 50 ha (nu gemiddeld 1 ha)
- Heide: min. 25 ha (nu gemiddeld 0,8 ha)

Zonder versterking en areaaluitbreiding kunnen de huidige Natura 2000-gebieden op lange termijn geen duurzame biodiversiteit garanderen wegens te klein en vaak te geïsoleerd. De conclusie is dat er meer oppervlakte aaneengesloten/samenhangende natuur moet komen in meer robuuste natuurcomplexen.

Luc Vervoort, Natuurpunt Beheer, projectmedewerker 'Life Hageland'

■ Robuuste Demervallei

Vandaag alweer een nieuw feuilleton uit de record-langlopende reeks Sigma Demervallei.

Luc Vervoort analyseerde het Sigmaplan voor de Demervallei en kwam tot de conclusie dat ondanks de belangrijke inspanning nog essentiële voorwaarden niet vervuld zijn om tot de vorming van een robuust en samenhangend valleisysteem te komen. Een Gewestelijk Ruimtelijk Uitvoeringsplan (GRUP) moet nu de (her)bestemmingen op het terrein vastleggen. Aan de positieve zijde staan het heraansluiten van een dertigtal meanders, de verhoging van het aantal ha natuurgebied en herstel van overstromingsgebieden. Aan de negatieve zijde staat het voorstel tot harde opdeling van de vallei in groene (natuur) en gele (landbouw) bestemmingen. Volgens het gewestplan nu gaat het om 'landbouwgebied met ecologisch belang' (AEB) en dus om kwetsbaar gebied waar vergunningen nodig zijn voor verstorende ingrepen. Het GRUP daarentegen stelt voor deze gebieden om te zetten in herbevestigd agrarisch gebied (HAG) met overdruk natuurverweving en dus niet-kwetsbaar gebied. Draineren, dempen van grachten, reliëfwijzigingen, bepaalde constructies enz. zouden dan niet langer vergunningplichtig zijn. Zo krijg je een gesegmenteerde vallei waar ontwaterde, zelfs opgehoogde en intensief bewerkte akkers naast natuurgebieden liggen. Water hou je echter niet tegen. Deze akkers zullen onherroepelijk en ondanks alle ingrepen telkens weer overstromen en tonnen door meststoffen en pesticiden vervuilde modder afzetten in de rest van de komgronden en daar het herstel van het waterbergend vermogen en de biodiversiteit zwaar hypotheekeren. Op die manier ontkracht het Sigmaplan haar eigen doelstellingen. Voor Natuurpunt Oost-Brabant is dit onaanvaardbaar.

Onthulling tentoonstelling met Margriet Vos, Hugo Abts, Lieven De Schamphelaere en Dirk Buysse van de Provincie Vlaams-Brabant

DEMERVERALLEI EINDELIJK UIT HET SLOP?

Luc Vervoort

Decennialange inzet voor de Demer

Al sinds het ontstaan van Natuurpunt Oost-Brabant in 1972 focust de vereniging op de Demervallei. Niet alleen klaagde ze de schandelijke waterkwaliteit aan die de rivier jarenlang tot een open riool maakte. Ze stond ook op de bres tegen de aanleg van grote recreatiemeren met verkavelingen, rechte trekkingen en wachtbekkens. Uiteindelijk keerde het tij maar door de aanduiding als Europees Vogel- en Habitatrichtlijngebied en door de focus te leggen op de Demervallei als een groots natuursysteem met hoge biodiversiteit, bijzondere landschappelijke waarden en tal van ecosystemendiensten. Vooral de samenhang tussen overstroombare natuurgebieden en de beveiliging tegen wateroverlast in woongebieden kwam de laatste jaren sterk onder de aandacht. De overstromingen van 1998 waren een keerpunt op dit vlak. Ondertussen kon – met grote inspanningen van Natuurpunt-vrijwilligers, sympathisanten en sommige overheden – afgelopen decennia van Diest tot Werchter een netwerk van beheerde natuurpercelen uitgebouwd worden zoals in delen van de Demerbroeken, Achter Schoonhoven, Vorsdonkbroek, Demerbeemden en Laekdal. Samen vormen deze gebieden de sterkhouders voor de biodiversiteit en Europese natuur in deze streek. Het door Europa gesteunde Life-project Hageland gaf hieraan afgelopen jaren nog een flinke impuls en vooral schitterende terreinrealisaties.

Water in de Demerbroeken tussen Zichem, Testelt en Averbode.
Foto Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

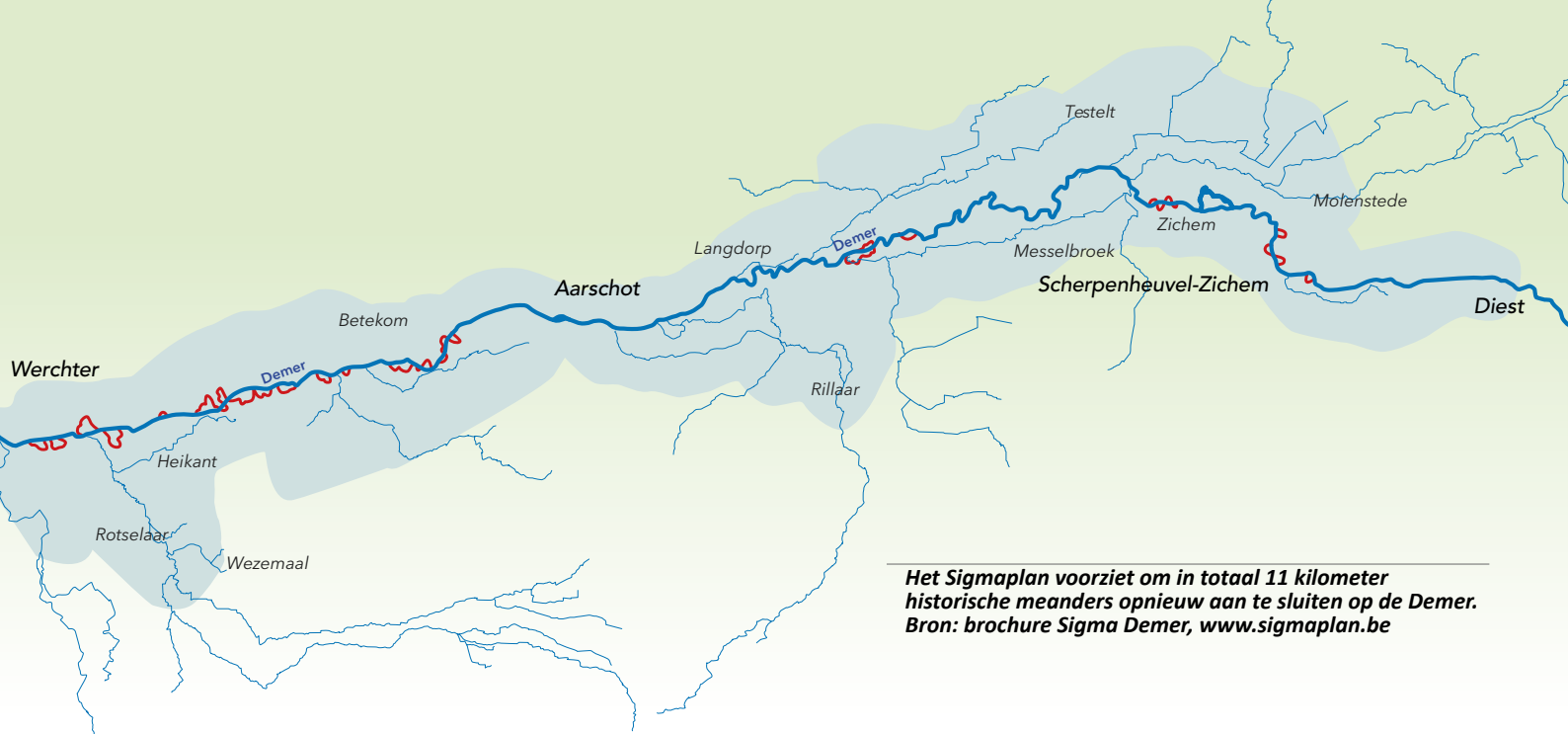
Ruimte voor natuur is ruimte voor water

Bij de grote overstromingen van het najaar 1998 in de Demervallei bleek dat onbewoonde natte valleigebieden droog bleven terwijl woonkernen in Diest, Zichem en Aarschot blank stonden. Om erger te voorkomen werden toen op kritieke momenten de – nog niet lang voordien aangelegde – dijken van de Demer doorgestoken om het overtollig rivierwater in de vallei (= winterbedding van de rivier) een uitweg te geven. Een bewijs dat de indijking geen afdoende en

---

Nog een laatste deel natuurlijke Demerloop tussen Langdorp en Rillaar, gered door actie van NPOB na de desastreuze overstromingen van 1998, die het failliet van het 'klassieke' waterbeheer van rechte trekkingen en uitdiepingen heeft bewezen. Natuurpunt Oost-Brabant pleit ervoor dat via het Sigmaplan de verloren landschappelijke en natuurwaarden zoveel mogelijk worden hersteld.
Foto Filip Meyermans

Het Sigmaphan voorziet om in totaal 11 kilometer historische meanders opnieuw aan te sluiten op de Demer.
Bron: brochure Sigma Demer, www.sigmaphan.be

Brengt het Sigmaphan soelaas?

duurzame oplossing was. En de vroegere rechte trekkingen hadden de problemen alleen maar verergerd. Rond de slogan 'Natte voeten, droge broeken' stelde Natuurpunt Oost-Brabant, Regionale vereniging voor Natuur en Landschap, toen de noodlottige samenhang van verdroging en wateroverlast aan de kaak.

Overstromingen én verdroging: beide euvels zijn onlosmakelijk met mekaar verbonden. Door rechte trekkingen van beken en de Demer zelf wordt het water veel te snel afgevoerd waardoor stroomafwaarts het risico op overstromingen verhoogt. Wanneer het water dan weggetrokken is, daalt het grondwaterpeil in de uitgediepte rivier zo snel dat poelen, sloten en andere voorheen natte biotopen een groot stuk van het jaar droogvallen. Dat heeft ook het leven gekost aan heel wat zeldzame fauna en flora die de vallei vroeger rijk was, maar veroorzaakt ook toenemende ongemakken voor de mensen. Zeker in het licht van klimaatverandering en toenemende pieken in het neerslagregime.

De overheid startte begin van deze eeuw schoorvoetend een aantal studies op om het probleem grondig onder de loep te nemen. Jarenlang studiewerk en zovele afwegingen en inspraakrondes later ligt er eindelijk een herstelvisie in het kader van het Sigmaphan, een door de Vlaamse overheid opgesteld actieplan dat overstromingsschade in het Scheldebekken wil tegengaan. De bevoegde Vlaamse overheden 'de Vlaamse Waterweg' en het 'Agentschap voor Natuur en Bos' werkten samen aan de plannen. Het is een hele stap vooruit.

Het toont aan dat een gedegen terreinkennis en al die jaren van vasthoudend 'de vinger op de wonde leggen' en investeren in een 'geïntegreerde' visie voor meer natuur en ruimte voor de rivier niet nutteloos zijn geweest! Maar de resultaten zullen maar zichtbaar zijn als het plan helemaal omgezet wordt in concrete samenhangende terreinrealisaties. Eveneens gestimuleerd door een Europees Life project 'Belini' werd ondertussen tussen Diest en Zichem 1 oude Demermeander heraangesloten. Een mijlpaal?

Het Sigmaphan voorziet uiteindelijk om de Demer terug een derde langer te maken door de (her)inschakeling van een 30-tal van de vroeger afgesneden meanders (de zgn. 'coupures'). Zo kan er meer water gebufferd worden in natte periodes en zal de rivier in droge periodes 'voller' blijven zodat hij het omliggende grondwater minder aanzuigt. Bij heel hoge waterafvoeren kan bovendien het Demerwater vrij over de niet-ingedijkte oevers van de herstelde meanders afvloeien naar de natuurlijke overstromingsgebieden.

Helaas kan dit systeem maar werken indien de vallei met zijn komgronden geen lappendeken van tegenstrijdige bestemmingen is: natuurgebied naast ontwaterde en intensief bewerkte akkers die telkens weer overstromen en tonnen modder vermengd met meststoffen en pesticiden afzetten. Alleen een geïntegreerde aanpak met herstel van de waterhuishouding en van de natuur over de hele vallei, kan een duurzame oplossing garanderen. Kortom ruimte voor de rivier in de totaliteit van de vallei.

De wettelijke bestemmingen en dus het gebruik van de grond zullen dus op het functioneren als natte, overstroombare vallei met hoge biodiversiteit moeten afgestemd worden. Hier ligt

De Grote Laak, een fossiele loop van de Demer, bij de indijking indertijd afgesloten van de rivier. Opdracht: terug aankoppelen en watervoerend maken.
Foto Marc Van Liefveringhe

vooral de uitdaging hoe de landbouw terug in overeenstemming kan gebracht worden met de aard van het gebied, met name hoe diep ontwaterde en sterk bemeste maïsvelden terug omgezet kunnen worden naar duurzaam beheerd gras- en weiland. Het 'Gewestelijk Ruimtelijk Uitvoeringsplan' (GRUP) dat bij de overheid in voorbereiding is – ter vervanging van de vroegere gewestplanbestemmingen – zal dit hopelijk juridisch ondersteunen.

Slimme combinaties

Naast de bescherming tegen overstromingen, voorziet het Sigmaplan in een aantal maatregelen die tegelijk de natuur en het landschap kunnen versterken en zelfs herstellen. Hiervoor krijgt de Vlaamse overheid het noodzakelijke duwtje in de rug vanuit de Europese Kaderrichtlijn Water en de Vogel- en Habitatrichtlijn. De doelstellingen rond te herstellen habitats en leefgebied voor beschermde soorten werden eerder reeds vastgelegd voor de Demervallei. Zonder het herstel van een meer natuurlijke waterhuishouding, is het herstel of de terugkeer van deze soorten uiteraard niet mogelijk.

De Demervallei bezit ook een uitzonderlijk landschappelijk en cultuurhistorisch erfgoed dat in de voorbereidende studies grondig is geïnventariseerd. Voor dit patrimonium is de vallei door de Vlaamse regering erkend als 'ankerplaats'. Landschappelijke ingrepen zullen dit patrimonium moeten ontzien of versterken. Eindelijk wordt erkend dat de Laakvallei van Aarschot tot Tremelo, historisch steeds een nevenstroom van de Demer, deel uitmaakt

van het hele water- en natuursysteem van de vallei. Dit is eveneens een oud strijdpunt van onze vereniging. De verbinding van Laak en Demer die door een rechttrekking in de jaren 1970 werd verbroken, zal volgens de plannen worden hersteld.

Het door de Vlaamse regering gekozen 'voorkeursalternatief' voor het Sigmaplan Demer heeft volgens de maatschappelijke kosten-batenanalyse een rendabiliteit die 31 tot 116 miljoen euro kan bedragen. Dit door de vermeden overstromingsschade, de baten van nieuwe natuur- en landschapontwikkeling en de verhoogde toeristisch-recreatieve waarde. Van de nood kan uiteindelijk een deugd worden gemaakt: naast een veiliger rivier zal tegelijk een boeiender, levendiger en aantrekkelijker valleilandschap ontstaan. Een meerwaarde voor de mensen die er wonen en een boost voor het imago van het Hageland.

De Sigmaplannen concreet

Het door de Vlaamse regering bevestigde Sigmaplan voor de Demer zou tegen 2030 helemaal moeten gerealiseerd worden. De vallei wordt opgedeeld in 8 deelzones die in fases zullen uitgevoerd worden. De eerste werken zouden gebeuren in de buurt van de belangrijkste natuurgebieden, tevens nog overstromingsgebieden, zoals de Demerbroeken tussen Diest, Testelt, Averbode en Messelbroek en de vallei (met Vorsdonkbroek) tussen Aarschot en Rotselaar. Met dank aan het eerdere verwervingsbeleid van Natuurpunt en de Vlaamse Overheid waardoor ellenlange discussies, conflicten en procedures met eigenaars kunnen vermeden worden...

Winterse waterberging in de Demerbroeken. Foto Kevin Feytons

Big Jump in de Demer in Betekom: een actie voor proper water en de terugkeer van leven in onze rivieren.

Foto Kristin Corne

Ter hoogte van de nieuw aan te sluiten oude meanders zal een vaste drempel in de rivier geplaatst worden zodat het water terug door de (veel minder diepe) rivierkronkel kan vloeien. In droge zomerperiodes zal de Demer daardoor ‘voller’ blijven en zal het omliggende grondwater minder aanzuigen. Bij hoogwater echter kan een deel van het rivierwater over de drempel heen rechtdoor blijven stromen.

Bij gevaarlijk hoge waterafvoeren kan het overtollig Demerwater vrij over de niet ingedijkte oevers van de meanders afvloeien richting de natuurlijke overstromingsgebieden. Berekend werd dat zo terug een 2000-tal hectaren overstromingsgebied kunnen benut worden ter vrijwaring van laaggelegen woongebieden; goed voor 2 miljoen kubieke meter extra waterberging!

Wandel- en fietspaden zullen worden aangepast aan de nieuwe situatie met behulp van bruggetjes of omgeleide paden. Sommige van deze meanders kunnen – dankzij het zuiverder Demerwater – zelf uitgroeien tot echte natuurpareltjes met rietkragen, zandbanken en holle en bolle oevers. Voor broedende vogels zullen de recreatieve fiets- en kanotracs zo worden aangelegd dat er ook ‘rustige hoeken’ ontstaan. Een veel langere en kronkelende rivier zal het zelfreinigend vermogen van de Demer sterk verhogen en een boost geven aan het waterleven.

Zal na zoveel edities van de door Natuurpunt georganiseerde ‘Big Jump’ in Betekom ook het zwemmen in de rivier terug tot de mogelijkheden gaan behoren?

Trilveen in Vorsdonkbroek, Gelrode. Actieve veenvorming met actieve koolstofopslag komt nagenoeg alleen nog voor in natuurreservaten.

Foto Luc Vervoort

Overstroming akker in komgrond: intensieve akkerbouw hoort niet thuis in valleien. Foto Luc Vervoort

Meer en betere natuur?

Het is de bedoeling – en zelfs een verplichting – dat Europees bedreigde soorten als roerdomp en kwartelkoning terug kunnen keren naar de Demervallei. Maar ook bever, grote modderkruiper, blauwborst, watersnip, grauwe klauwier, zomertaling, broekbossen, trilvenen en blauwgraslanden moeten in de Demervallei terug een beter oord vinden. Het herstel van een ‘normaler’ grondwaterpeil zal voor deze soorten en habitats sowieso essentieel zijn. Het herstel van aloude overstromingszones is uiteraard positief.

Er is echter een maar en ‘finetuning’ is noodzakelijk! ‘Trop is te veel’ en het geconcentreerd bergen van watermassa’s in te kleine natuurgebieden zal die tot de laatste vierkante centimeter blank zetten. Waardoor er geen vluchtplaatsen meer overblijven voor de fauna en de meeste organismen simpelweg verdrinken. Vanuit de watermassa zullen spijtig genoeg nog steeds grote hoeveelheden vervuild en vermest slib neerslaan in de vallei. Die zullen vegetaties doen verruigen en de meeste (bloem)planten doen verdwijnen.

Dit scenario is niet denkbeeldig omdat – ook volgens het Sigmaphan – grote delen van het natuurlijk valleigebied om allerlei redenen niet meer kunnen of mogen overstromen. Zo kiest men voor het zoveel mogelijk opvangen van overstromingswater in de weinige natuurgebieden om ontwaterde landbouwgronden in de vallei zo lang mogelijk te vrijwaren. Nochtans, gedeelde smart is halve smart. Een groter overstromingsgebied geeft een betere spreiding van de watermassa waardoor veel minder negatieve effecten kunnen optreden.

Kwartelkoning, een met uitsterven bedreigde soort. De opdracht: terug een vitale populatie krijgen door herstel leefgebied van grootschalige, onbemeste hooilandcomplexen in riviervalleien. Foto Yves Adams

Achter Schoonhoven, Aarschot: soortenrijk schraal grasland met gevlekte orchis en blauwe knoop. Overweldigende natuurpracht in de Natuurgebieden dank zij beheer. Foto Luc Vervoort

Kans voor een streek

Veel beter zou het daarom zijn om het landbouwgebruik terug zo veel mogelijk in overeenstemming te brengen met het natuurlijk gegeven van een vallei. Winterse overstromingen zijn geen probleem voor grasland. Aan intensieve akkerbouw doen in de vallei is daarentegen vragen om problemen. Zowel omwille van het regelmatig verloren gaan van oogsten als omwille van de door de gemeenschap op te hoesten schadeloosstellingen.

Door de van nature hoge waterstanden en de grote ecologische waarde is een vallei sowieso aangewezen op een 'verweven' gebruik, dus landbouw die zich inpast in de vallei i.p.v. omgekeerd. De noden van water en natuur zijn momenteel prima gekend, ook de maatschappelijke kostprijs van het uitstellen van oplossingen... Maar de wensen van eigenaars en gebruikers en 'kortetermijnbelangen' wegen gewoonlijk zwaarder door. Het zal nu zaak zijn deze zo veel mogelijk te verzoenen, desnoods een deel te vergoeden.

De kosten-batenanalyse is duidelijk: op termijn wint de gemeenschap als geheel er alleen maar bij!

De Demer heeft van oudsher de identiteit van de streek 'tussen Kempen en Hageland' mee bepaald. De bewoning en de menselijke activiteiten waren erop gericht. Na de grootschalige watervervuiling en verloedering van de vallei keerde men zich ervan af. Het troebele water in de hoge dijken zo snel mogelijk naar zee sturen was het credo. Projectontwikkelaars lieten hun oog vallen op het open valleigebied voor industrieterreinen, verkavelingen of weekendparken. Natuurgebied werd beschouwd als waardeloze grond. Zo was het tot eind vorige eeuw.

Nu begint men gelukkig meer en meer de waarde te zien van water en groen voor een stad en streek. Niet alleen voor de zgn. ecosysteemdiensten als bescherming tegen wateroverlast of (drink) watervoorziening, maar ook als bijdrage aan de levenskwaliteit. Aarschot en Diest trachten de historische band te herstellen door zich terug naar de Demer te richten om bewoners en bezoekers aan te trekken en te enthousiasmeren. Het openleggen van (delen) van de vroeger ingebuisde Demer te Diest is een schot in de roos en spreekt boekdelen.

Aankoop, inrichting, beheer en openstelling van natuurgebieden heeft voor mensen de overweldigende natuurpracht van de vallei geopenbaard. Niet voor niets zijn wandelknooppunten in de Demerbroeken (of de Dooide Bemde in de Dijlevallei) bij de meest belopen tracés in Vlaanderen. Een contrast met de uitkleding, de verstedelijking en de 'verrommeling' van het landschap elders.

Het Sigmaplan biedt de kans om de Demervallei terug een sterke identiteit te geven als één van de mooiste rivierlandschappen in Vlaanderen. Iets waar de streek kan mee uitpakken en een nieuwe dynamiek rond kan ontplooiën. Zoals eerder ook al gebeurde voor de regio rond Averbode met het domein De Merode. Ook daar stond de Regionale Vereniging Natuur en Landschap, nu Natuurpunt Oost-Brabant, mee aan de wieg van het project. De vereniging zet zich al van bij haar ontstaan in de jaren 70 van vorige eeuw in om iedereen te laten inzien dat de blauwgroene as van de Demervallei een kans is voor de streek.

Hopelijk krijgt de oude droom van een bruisende Demervallei nu daadwerkelijk gestalte via het Sigma-plan. Maar we moeten waakzaam blijven. Het is niet omdat een startlijn getrokken is, dat de koers zal gelopen worden, laat staan gewonnen...

Demerwerkgroep van Natuurpunt Oost-Brabant

Het Sigmaplan voor de Demervallei is een stevig werkstuk en kan een ommekeer inluiden voor het natuur- en waterbeheer in de Demervallei. Een reeks mindere voorstellen zouden nog moeten rechtgezet worden of maatschappelijk verder worden aangekaart. Maar naar wat in de tweede helft van de twintigste eeuw gangbaar was is het plan goed onderbouwd en ambitieus.

Dat mocht verwacht worden na bijna 20 jaar intensief studiewerk, het voortdurend slalommen tussen politieke en andere obstakels... en nog een aantal overstromingen tussendoor. Nu de realisaties te velde! En budgetten om deze te realiseren...

De verschillende treinen van het Sigmaplan moeten in principe samen van start gaan: het waterbeheer, het natuurbehoud, de zorg voor het erfgoed en de toeristisch-recreatieve trein. Natuurpunt Oost-Brabant, Regionale Vereniging Natuur en Landschap, wil vooral toezien dat de treinen natuurbehoud en erfgoed niet met vertraging gaan rijden ten opzichte van de trein waterbeheer en de (politiek sympathieke) toeristisch-recreatieve trein.

In dit verhaal kan en wil Natuurpunt Oost-Brabant, een belangrijke rol blijven spelen. Om gebiedskennis, inspiratie en projecten aan te reiken, mee boeiende plekken te creëren, toegankelijkheid mee af te stemmen op de kwetsbaarheid van gebieden, kijkplaatsen voor bijzondere natuur, landschap en erfgoed te realiseren, een ondersteunend vrijwilligersnetwerk mee op te zetten en te enthousiasmeren, mee een streekverhaal te maken.

De verschillende Natuurpunt-afdelingen van de Demervallei komen regelmatig samen in een 'Demerwerkgroep' om alle waterplannen op de voet te volgen en maatschappelijk te blijven aankaarten. Maar ook om nieuwe (natuur)plannen te smeden. Geïnteresseerden aanmelden via npob@natuurpunt.be of 016 25 25 19.

Meer info over het Sigma-project Demervallei:
www.sigmaplan.be/demervallei

Demerbroeken. Foto Kevin Feytons

GETEVALLEI PERSPECTIEF 2042

VISIE VOOR DE GETEVALLEI

n.a.v. Walk for Nature, Linter 23 april 2017

**Riviersysteem met robuuste natuur en aaneengesloten natuurcomplexen:
een eldorado voor biodiversiteit en een stevige klimaatbuffer**

In dit artikel willen we de realisaties van de afgelopen twee decennia in de kijker zetten, en tegelijkertijd vooruitkijken naar 2042. Dan gaat de fameuze betonstop in. En zal het nog meer dan nu duidelijk zijn dat klimaatbuffering noodzakelijk is om de gevolgen van de klimaatverandering op te vangen. Er staan ons immers zowel langdurige droogte- als neerslagperiodes te wachten en daarbovenop hevige stortbuien met neerslagpieken.

Van lappendeken tot grote aaneengesloten riviernatuur

In deze streek is van onderuit en vanuit de lokale Natuurpunt-afdelingen de laatste twee decennia natuurbehoud duidelijk in beweging gezet. Natuurpunt Oost-Brabant ziet het als een grote uitdaging om de Getevallei vanaf de taalgrens in Hoegaarden, over Tienen, Landen, Linter, Zoutleeuw, Geetbets tot aan de monding in Halen als een aaneenschakeling van grote en samenhangende natuurcomplexen van Europese allure te realiseren.

Natuurpunt en de Natuurpunt-afdelingen Velpe-Mene (Hoegaarden en Tienen), Linter, Zoutleeuw en Gete-Velpe (Geetbets en Kortenaken) en Landen, en de Provincie Vlaams-Brabant leverden hier de laatste jaren uitzonderlijk werk met de uitbouw van een keten van hoogwaardige beheerde natuurgebieden met een oppervlakte van ca. 1.000 ha als hotspots voor biodiversiteit en voor de natuur- en landschapsbeleving in een hele regio. Maar wat nu nog een lappendeken is van percelen kriskras met daartussen meer intensief gebruikte kavels kan in de toekomst tot volle ontwikkeling en maatschappelijke functievervulling komen. We spreken van een bijzondere functionaliteit rond natuur, biodiversiteit, klimaatbuffering en ruimte voor de rivier, en dit via een mozaïek van grote, meer aaneengesloten natuurcomplexen. Hier kan ruimte worden gegeven aan de rivier

en aan natuurlijke processen. Als dunbevolkte en landschappelijk uitgestrekte riviervallei met veel structurele variatie, biedt de Getevallei eindeloos potentieel om tal van ecosysteemdiensten te vervullen. De Getevallei vormt binnen Vlaanderen een unieke troef met unieke mogelijkheden. Hier kan worden gebouwd aan de toekomstige aantrekkelijkheid van de streek, om er te leven en te werken, te investeren en te recreëren.

Concreet

In de valleien van Grote en Kleine Gete gaat het stroomafwaarts om de volgende gebieden. Ten zuiden van Tienen is dat de Spoorwegzate-Getebeemden te Hoegaarden (ca. 23ha). Het Tiensbroek, Doysbroek-Viskot en het provinciaal Natuurontwikkelingsproject Grote Getevallei (ca. 265 ha in Tienen, Linter en Zoutleeuw), Meertsheuvel ter hoogte van de samenvloeiing van de twee Getes en Bolwerk-Leeuwse Getevallei (samen ca. 22 ha) vullen de keten verder aan, samen met provinciaal domein Het Vinne en Klein Vinne (ca. 140 ha te Zoutleeuw). Na de samenvloeiing verbreedt de Getevallei, en op het grondgebied van Geetbets groeide Aronst Hoek, incl. Betserbroek en Rummens Bos, uit tot een complex van meer dan 340 ha. In Ezemaal-Landen situeert zich een beheerd

**Overstroombare winterse graslanden:
overwinteringsgebied voor de
zeldzame wilde zwaan en tegelijkertijd
leefgebied voor de wulp.**

Foto Wim Fourie

graslandencomplex in de vallei van de Kleine Gete. Ook Rosdel-Schoorbroekbeek (ca. 89 ha te Hoegaarden) en het complex Mene-Jordaanvallei met Meldertbos en Wijtboek (Boutersem, Hoegaarden en Tienen, ca. 140 ha), het Aardgat in de vallei van de Kleinbeek te Tienen (ca. 7 ha) behoren tot het stroombekken van de Grote Gete en vallen binnen het Strategisch Project Gete. En voor Landen moeten we voor het stroombekken ook nog de Beemden toevoegen (ca. 16 ha).

Voor de clusters ten noordoosten van Tienen – als meest kenmerkende en omvangrijke clusters binnen de regio – lenen zich tot ontwikkeling van grootse riviernatuur. Daar kunnen versterking van biodiversiteit en klimaatbuffering op een geïntegreerde manier aangepakt worden. Binnen een duurzame en toekomstbestendige landschapsvisie vormen deze bestaande natuurclusters essentiële stapstenen voor de verdere ontwikkeling van een robuust rivierbekken met meer ruimte voor natuur en ruimte voor een levend rivierecosysteem. Het versterken en aaneenschakelen van de bestaande natuurcomplexen in opbouw tot grote, aaneengesloten natuurgehelen van Europees belang is de doelstelling.

Grootse riviernatuur

Naast beheer van de belangrijkste soorten- en structuurrijke graslandcomplexen met oog voor hun cultuurhistorische waarde is er hier ruimte en toekomst voor grootse riviernatuur met een herstelde waterhuishouding en spontane processen. Doelsoorten zoals grauwe klauwier, kamsalamander, wulp, kievit, geelgors enz zijn hier aan de orde. De Getevallei biedt eveneens ruimte voor moerassen in verschillende stadia: waterpartijen met waterriet, moerassige ruigten, vochtige en ruigere overstromingsgraslanden, broekbossen in allerlei vormen met dood hout en ruimte voor natuurlijke processen. Doelsoorten zijn hier bv. zwarte ooievaar, zwarte stern, porseleinhoen, waterral, roerdomp, woudaap, blauwborst, reigerachtigen. Ook soorten zoals bever, waterspitsmuis en moerassprinkhaan krijgen er kansen.

Bij de taakstelling van Vlaanderen in het kader van soorten voor de Europese Habitatdoelstelling komt de Getevallei respectievelijk in de zone 'Venne-Klein Venne', deel tussen Gete en 's Hertogengracht, in het provinciaal natuurontwikkelingsproject Grote Getevallei en verder ter hoogte van Meertsheuvel en in delen van Aroonts Hoek in aanmerking voor een taakstelling als leefgebied voor drie tot vijf koppel roerdomp (afbakening leefgebied waterriet). Deze gebieden kunnen een populatie die samenhangt met deze van Demervallei in stand houden.

**Zwarte ooievaar, nu een zeldzame
verschijning, maar in de visie 'Grote
Perspectief 2042' een doelsoort.**

Foto Pieter-Jan Alles

**Waterrijke vallei met afwisselend waterriet,
moerassige ruigten, broekbossen: grootse en
robuuste natuur voor de toekomst. 'Grote
Perspectief 2042' een eldorado voor biodiversiteit.**

Foto Pieter-Jan Alles

Ecosysteemdiensten à volonté

Kortom, met voldoende durf en ambitie kan hier een geheel tot stand komen met een hoge natuur- en recreatieve belevingswaarde. Dat laatste doordat ook grotere soorten zoals bever, water- en moerasvogels allerlei en typische valleigebonden soorten er volop kansen krijgen. De parallel hiermee geboden diensten van water- en klimaatbuffering worden dan volop benut. In de Getevallei werd het laatste decennium veel in beweging gezet rond de versterking en erkenning van de vallei als natuurcomplex met naar Vlaamse normen unieke mogelijkheden. En met succes.

De komende jaren is het zaak om deze gebieden verder uit te bouwen tot grootse aangesloten complexen die grotendeels hydrologisch hun eigen regime kennen, zoveel mogelijk onafhankelijk van de waterhuishouding buiten deze complexen. Versterking van biodiversiteit, klimaatbuffering en ruimte voor water en voor een levende rivier gaan hier hand in hand, en zullen ook de recreatieve structuur en mogelijkheden versterken. Dit biedt kansen voor de economische ontwikkeling van de Getestreek, zeker in combinatie met het rijke historische erfgoed ervan. Het wordt aantrekkelijker hier te wonen waardoor de lokale dienstensector wordt gestimuleerd. Het biedt volop bijkomende kansen voor de ontwikkeling van allerlei recreatieve diensten en streekproducten. Ecosysteemdiensten à volonté!

**Ruimte voor water en ruimte voor de rivier:
klimaatbuffering en versterking van biodiversiteit.
'Gete Perspectief 2042'.
Foto Pieter-Jan Alles**

Perspectief 2042

Voor de toekomst van de Getevallei komen nu een aantal zaken samen die, als de kansen worden gegrepen, tot een stroomversnelling kunnen leiden. De erkenning van een integraal natuurcomplex t.h.v. de Grote Getevallei waar verschillende partners elk met hun eigen taakstelling en inzichten de kar trekken. De bekkenbeheerder die in opdracht van de Provincie Vlaams-Brabant in een integraal kader moet kijken welke de mogelijkheden zijn voor wateropvang. De samenwerking tussen Natuurpunt en waterbouwkundigen om te kijken hoe wateropvang en natuurlijkheid kunnen samengaan. Een strategisch project Getestreek en de horizon van het beleidsplan Ruimte Vlaanderen met een radicale keuze om de bestaande open ruimten open te houden en de ontwikkelingen te laten plaatsvinden in de versterkte kernen en dorpen, ook in het landelijk gebied. De Getevallei met zo'n grootse natuur is dé kans om de streek op te waarderen en op de kaart te zetten.

Natuurpunt Oost-Brabant zet in samenwerking met alle betrokken afdelingen dit perspectief Getevallei 2042 op de agenda. Hier rond werken de afdelingen verder. Bovenstaand perspectief zal ook onze inbreng zijn bij het uittekenen van het Strategisch Project Getestreek en onze inbreng bij het ruimtelijk en milieubeleid voor de toekomst. De Getevallei van de gewestgrens in Hoegaarden tot in Halen en van Ezemaal tot Zoutleeuw voor de Kleine Gete, biedt ultieme kansen voor streekontwikkeling en een eigen streekidentiteit. Met dit perspectief zetten we niet alleen deze kansen en mogelijkheden in de kijker, maar nog belangrijker, schetsten we een ambitieus beeld van waar we in een eerste fase binnen tien jaar en later tegen 2042 willen staan.

**Rechts: Voor roerdomp heeft Vlaanderen een taakstelling in het kader van de Europese Richtlijnen. Ruimte voor waterriet moet een duurzame populatie in de Getevallei garanderen.
Foto VildaPhoto © Yves Adams**

DE GROENE VALLEI

GROEN HART BINNEN DRIEHOEK LEUVEN, BRUSSEL EN MECHELEN

n.a.v. Walk for Nature, Erps-Kwerps 3 juni 2018

DE GROENE VALLEI

De Groene Vallei is een uniek gebied met nog ongerepte landschappen, moerassen, bossen en soortenrijke graslanden vol bloeiende orchideeën, en dat in een regio onder sterke verstedelijkingsdruk. Een enthousiast team van Natuurpunt-vrijwilligers is er bezig een versnipperd lappendeken van natuurgebiedjes aan elkaar te breien tot een samenhangend complex van robuuste en biodiverse natuur, verweven met een boeiend open landbouwlandschap. Een project gericht op samenwerking met de actoren. In dit projectgebied van 1500 hectare zijn 516 hectare in beheer bij Natuurpunt. Het netwerk van door Natuurpunt beheerde natuurreservaten omvat: Rotte Gaten in Kortenbergh, Silsombos in Kortenbergh en Kampenhout, Torfbroek, Hellebos-Steentjesbos-Rotbos en Weisseterbos in Kampenhout, Molenbeekvallei en Kastanjebos in Herent, Floordambos op de grens van Steenokkerzeel, Vilvoorde en Machelen. Elk op zich eldorado's van biodiversiteit met een grote uitstraling.

Het project Groene Vallei wordt gedragen door de Natuurpunt-afdelingen Kortenbergh, Herent, Kampenhout en MaViSt (Machelen, Vilvoorde, Steenokkerzeel). Zij worden daarin gesteund door de Provincie Vlaams-Brabant.

Van versnipperde natuur naar een robuuste Groene Vallei

De Groene Vallei vormt een groene oase met nog ongerepte landschappen in het drukbevolkte gebied tussen Leuven, Brussel en Mechelen. Moerassen, bossen, graslanden, struwelen, wisselen af met landbouwlandschappen en weidse vergezichten. Water

is de verbindende factor in de vallei: beken zoals de Weesbeek, Molenbeek en de Trawool lopen als een rode draad door de regio. De Weesbeek ontspringt in Erps-Kwerps, een deelgemeente van Kortenbergh. Op diverse historische kaarten is duidelijk te zien dat

*Topnatuur in het Torfbroek, Kampenhout.
Foto Jan Wouters*

Erps-Kwerps zich ontwikkeld heeft in de vallei van de Weesbeek. Bij het buitenkomen van het Silsombos stroomt de Weesbeek onder de Stenen Goot (een aquaduct van de Molenbeek). Meer naar het noorden vloeit de Weesbeek samen met de Molenbeek. Er bestaat heel wat discussie over de naam van de beek na dit punt: in Boortmeerbeek wordt de beek Molenbeek genoemd, in andere gevallen spreekt men nog steeds van de Weesbeek. Kortom, valleien vormen hier de ruggengraat van het landschap. Het project Groene Vallei sluit dus naadloos aan bij de campagne 'Robuuste Valleisystemen: klimaatbuffers en dragers van biodiversiteit' van Natuurpunt Oost-Brabant, Regionale Vereniging Natuur en Landschap.

Een bezoekerscentrum als kloppend hart

De Groene Vallei heeft zich sinds 2014 met de steun van de Provincie Vlaams-Brabant ontplooid op vlak van natuurontwikkeling, ontsluiting en beleving. Een bezoekerscentrum als hoofdpoot tot het gebied was de logische volgende stap. Partners uit verschillende sectoren stapten mee in het project

In de winter krijgt water nog ruimte in de Molenbeekvallei. Foto Natuurpunt Herent

omdat ze zagen welke diensten de biodiversiteit kan leveren aan de hele omgeving en haar bewoners. In Europa leveren beschermde gebieden voor 300 miljard euro per jaar aan ecosysteemdiensten. Dat komt overeen met 2 tot 3 procent van het Europese bruto binnenlands product. De lidstaten besteden per jaar slechts 6 miljard euro aan het behoud en herstel van natuur. De economische winst is dus groot! Een euro investeren in natuur levert een veelvoud aan economisch rendement. Natuur zit economisch herstel niet in de weg, maar blijkt juist een belangrijke drager voor economisch herstel.

DE GROENE VALLEI

Bezoekerscentrum Groene Vallei, Kortenberg
Lelieboomgaardenstraat 60, Erps-Kwerps

Weelde aan soorten orchideeën: bosorchis, moeraswespenorchis en bijenorchis. Foto's Ewoud L'Amiral

Samenwerken aan een robuust open ruimtenetwerk

Het is een uitdagend verhaal: 'biodiversiteit, streekidentiteit en beleving, landbouw en economische ontwikkeling' in één zin te gebruiken. Even uitdagend is het de beleidsmakers daarvan te overtuigen. Het project 'Groene Vallei' gaat ervoor deze brug te blijven maken om tot een robuuste vallei te komen met een samenhangend netwerk van natuurgebieden afgewisseld met een aantrekkelijk open landbouwlandschap. Dat vele kansen biedt voor (natuur)beleving en ondersteuning van de streekidentiteit. De voorbije periode zijn er al prachtige synergiën ontwikkeld en projecten in samenwerking gerealiseerd. De Groene Vallei kan, meer dan vandaag het geval is, verder uitgroeien tot een aantrekkelijke maar robuuste vallei en een herkenbaar gebied waarin verschillende functies elkaar versterken. Natuurontwikkeling, natuurinclusieve landbouw, gezonde waterhuishouding en klimaatbuffering, en vooral ook landschapsbeleving, recreatie en toerisme kunnen hier hand in hand gaan en zorgen voor een meerwaarde in de streek.

Plaats voor water: de Rotte Gaten in Meerbeek. Foto Paul Van Leest

Een ambitieus project: stap voor stap in realisatie

Stel je de ambitie voor: van het bezoekerscentrum in Erps-Kwerps langs het Silsombos naar het Torfbroek en het Hellebos in Kampenhout en verder naar het Floordambos (Steenokkerzeel...) te kunnen wandelen, of van het bezoekerscentrum via het Silsombos en de Molenbeekvallei naar het Kastanjebos in Herent. En dat doorheen een keten van natuurgebieden en een weids boerennatuurlandschap, getooid met verbluffend mooie landschapselementen, met weelderig door akkerkruiden begroeide bermen, houtkanten waarin je het gefluister kan horen van een das, en boven de tierlantijnende leeuweriken en jagende kiekendieven. En daarna in het bezoekerscentrum nagenieten bij een bord vol lokale landbouwproducten, waarvan de producent tegelijk fier is een bijdrage te leveren aan deze biodiversiteit. Dit is maar te realiseren bij een verdere uitbouw van de natuurgebieden en het bewaren van het open landbouwgebied. Het is niet de bedoeling om door aankoop van landbouwgronden de biodiversiteit hersteld te zien in dat agrarische landschap. Wel om via sensibilisatie, overleg en samenwerking tot verandering in de agressieve landbouwmethodes te komen. Zo kan een landbouwer even trots zijn op een grauwe gors die dankzij zijn inspanningen op zijn veld broedt, als op zijn witloof.

Topnatuur in de Groene Vallei bedreigd

Inmiddels is er 516 ha topnatuur in de Groene Vallei in beheer bij Natuurpunt. In 1977 werd de uitdaging aangegaan met de uitbouw van een eerste natuurreservaat in de regio: het Torfbroek. De erkenning van de eerste percelen gebeurde al in 1981. Zo werd het Torfbroek het eerste erkende natuurreservaat in Vlaanderen. De Groene Vallei heeft te maken met een historische vernippering van het gebied en het is werkelijk kwestie van het aan elkaar breien van een lappendeken om te komen tot meer robuuste natuur. Er is weinig speelruimte. Niet alleen weinig speelruimte, maar er zijn ook constante bedreigingen zoals een mogelijke verlenging van de landingsbaan van Brussels Airport die dan tot vlak tegen het Silsombos en het Torfbroek zou komen te liggen.

Zowel Torfbroek als Silsombos zijn kwelgebieden. Typerend voor de Groene Vallei is het kalkrijk grondwater. Dankzij grote hoeveelheden kalkrijke kwel die er aan de oppervlakte komt, komen er zeer zeldzame moeras-, vijver- en graslandbiotopen voor. Het gebied vormt zo een belangrijk leefgebied voor wel 14 Europees beschermde soorten. Het Groot Veld dat Brussels Airport nu wil inpalmen is een infiltratiegebied van het Silsombos en het Torfbroek. Als die plannen doorgaan, zou dit een bedreiging betekenen voor de door Europa prioritair beschermde habitats en soorten aldaar. Enkele van die habitats zijn op Europese schaal

uitzonderlijk, zoals de galigaanvegetaties en kalktufbronnen. Maar ook habitats zoals kranswiervegetaties, voedselarme verlandingsvegetaties en kalkmoerassen zijn essentieel. Door de eeuwen hebben deze grondwaterafhankelijke habitats zich hier ontwikkeld.

Het natuurlijke grondwatersysteem in de Groene Vallei is de laatste decennia fysisch sterk verstoord. Dit heeft geleid tot sterk gewijzigde grondwatertafels en meer bepaald tot verdroging. Deze verdroging, door aanleg en onderhoud van drainagestructuren en de grote omvang van verharde oppervlakte, werkt remmend op de ontwikkeling en het herstel van natte biotopen zoals blauwgrasland en elzenbroekbos. Als de detailafwatering ter hoogte van de vermelde kwetsbare biotopen onvoldoende is, stagneert het regenwater en worden eventuele kwelstromen onderdrukt. Indien deze situatie lang aanhoudt, kan verzuring optreden. Voor bijvoorbeeld blauwgrasland is dat nefast. Maar ook voor de opvang van de klimaatverandering is de verstoring van het grondwatersysteem geen goede zaak. Natte biotopen zorgen immers voor heel wat CO₂-opslag, maar verliezen die functie bij verdroging. Droogte en (te) geringe waterbeschikbaarheid zullen één van de grote problemen voor de toekomst worden. Daarom is de uitbouw van robuuste en verbonden natuurgebieden met herstel van de waterhuishouding een absolute must. De valleigebieden met natte graslanden, moerassen en moerasbossen kunnen in tijden van extreme neerslag water bergen en het overstromingsrisico beperken. Door hun natuurlijke sponsfunctie kunnen zij benedenstrooms in uitgesteld relais water leveren in perioden van droogte.

Natuurbeheer met resultaat

Ondanks de bedreigingen blijven de positieve – zelfs sensationele – resultaten van ons natuurbeheer zich intussen opstapelen. In het Torfbroek blijven schraalland- en moerassoorten er nog steeds op vooruit gaan onder invloed van het gevoerde beheer. Speciaal te vermelden zijn de planten parnassia en grote muggerorchis, waarvan de uitbreiding spectaculair genoemd mag worden. Ook werd voor het eerst in het gebied plat blaasjeskruid waargenomen, een vleesetende plant. De ontdekking werd gedaan op een paar locaties en meteen in behoorlijke aantallen. Deze kalkmoerassoort is dus wel al een tijdje in het gebied aanwezig, maar werd tot nog toe zichtbaar over het hoofd gezien.

In het Kastanjebos werd volop ingezet op het behoud en uitbreiding van de kamsalamander, die in het oostelijk deel van het reservaat voorkomt. En dit met de financiële steun van de

provincie Vlaams-Brabant. Bestaande poelen werden geruimd en heraangelegd. Daarnaast kwamen er vijf bijkomende poelen waardoor een netwerk aan voortplantingslocaties aanwezig is.

Het zijn deze inspanningen en tal van andere die de puzzelstukken leggen op weg naar een robuuste vallei. Daarbuiten is er nog veel werk om de biodiversiteit solide en duurzaam te maken.

Project Groene Vallei als antwoord op verdere verstedelijkingsdruk

De Groene Vallei is het groene hart van een dichtbevolkt gebied met een sterk verspreide bebouwing. Verstedelijkingsprocessen hebben landbouw-, natuur- en bosgebieden sterk versnipperd. Daardoor is de open ruimte er erg gefragmenteerd en staat ze constant onder druk. Ze moet kost wat kost behouden blijven. Het project Groene Vallei vormt het groene tegengewicht voor de verdere verstedelijking en versnippering in deze dicht bevolkte driehoek. Het is een antwoord op de nog steeds oprukkende verkavelingen en aansnijdingen van de schaarse open ruimten. Het project wil met alle actoren verder samenwerken om te komen tot behoud van de open ruimte en tot samenhangende robuuste valleigebieden als klimaatbuffers en dragers van biodiversiteit.

Boven: IJsvogel. Foto Eric Malfait

In het kalkmoeras Torfbroek groeit de parnassia nog van nature. Foto Jan Wouters

HOE NATUUR TERUGKWAM IN DE VELPEVALLEI

EEN VOORBEELD VAN ROBUUST LANDSCHAP EN EEN FUNCTIONEREND VALLEISYSTEEM ALS KLIMAATBUFFER

Een mooi meanderende Velpe dank zij niet-aflatende inzet

De Velpe meandert nog sterk in de middenloop. De oevers zijn er niet kunstmatig verstevigd en brokkelen geregeld af. De rivier kan er nog vrij zijn gang gaan.

Er is door de Regionale Vereniging Natuur en Landschap (nu Natuurpunt Oost-Brabant) en later Natuurpunt Velpe-Mene in verschillende fases een harde strijd gevoerd om de Velpevallei te beschermen. In de jaren 70 en 80 van vorige eeuw zijn er continu plannen geweest om de Velpe over haar volledige loop recht te trekken en de oevers te stabiliseren. De hele vallei zou droog getrokken worden en elk perceel zou moeten kunnen omgezet worden naar akker. Het is dankzij de niet-aflatende inzet van de toenmalige Regionale Vereniging Natuur en Landschap, dat deze plannen uiteindelijk niet uitgevoerd zijn. Het was de hefboom om een einde te maken aan het systematisch recht trekken van beken ten behoeve van de drainage van landbouwgronden om graslanden beter te kunnen omzetten naar akkers.

De ruilverkaveling zorgde (letterlijk en figuurlijk) voor een stroomversnelling

Later, bij de opmaak de plannen voor de ruilverkaveling Vissenaken is Natuurpunt Velpe-Mene onverdroten tussengekomen om die plannen bij te stellen en het valleikarakter ongeschonden te behouden. En heeft sterk geijverd – en met succes – om de twee aanwezige kleinere reservaatjes, nl. de Paddepoel en de Rozendaalbeekvallei, uit te breiden tot een aaneensluitend en duurzaam natuurcomplex. Finaal werd in 2008 bekomen dat binnen een blok van circa 70 ha, verworven en toegedeeld aan Natuurpunt, de ruilverkaveling een vernatting realiseerde. De Kleine Velpe werd over een afstand van honderden meters gedempt, zodat het water zijn weg kon zoeken door de graslanden

van Natuurpunt om verderop weer in de Kleine Velpe uit te komen. Zo ontstond een zogenaamd ‘doorstroommoeras’.

In de boven- en middenloop van de Velpevallei heeft Natuurpunt intussen een netwerk van natuurgebieden uitgebouwd. In de bovenloop zijn dit de complexen Hazenberg-Molensteen en Snoekengracht. In de middenloop zijn dat o.m. de Paddepoel, de Middenloop Velpevallei en de Rozendaalbeekvallei. Natuurpunt verwierf en beheert hier meer dan 140 ha natuurgebied. Ook het Agentschap Natuur en Bos heeft in deze vallei prachtige realisaties.

*Boven. Karwijselie, indicatorsoort van topgraslanden, groeit in de Paddepoel.
Foto Jules Robijns*

*Links. Doorstroommoeras in de Velpevallei/
Paddepoel in Bunsbeek, een zegen voor
watergebonden fauna en flora én waterberging.
Foto Luc Nagels*

*Onder. Wulp: bedreigde soort. Topsoort Velpevallei.
Foto Marc Van Meeuwen*

Een voorbeeld van klimaatbuffering en versterking biodiversiteit

Deze aanpak van waterbeheer en het realiseren van een klimaatbuffer op de percelen van Natuurland in de Paddepoel heeft op vier vlakken een sterke meerwaarde: hydrologisch, ecologisch, recreatief en economisch.

De vernatting zorgt ervoor dat – door het water langer op te houden in een uitgestrekt weilandgebied – de kans verkleint dat woonwijken stroomafwaarts zoals bv. in Halen onder water lopen. Waterberging in de vallei versterkt het effect van de wachtbekkens in Miskom, Schuren en Webbekom. Deze positieve effecten zagen we bij de zondvloed van 29 juli 2014 en de wolkbreuken van de zomer 2016. Dankzij de enorme hoeveelheden water die tijdelijk geborgen werden in de natuurgebieden in de Velpevallei, werden echte catastrofes in Glabbeek vermeden.

Op recreatief vlak is een wandelontsluiting met meerdere lussen gerealiseerd die vertrekken vanuit het landschapscentrum 'De Gors' op de rand van de Rozendaalbeekvallei in Vissenaken (Metselstraat 75).

Op ecologisch vlak is de Paddepoel en het doorstroommoeras een paradijs voor watervogels, amfibieën, libellen en specifieke vegetaties. De biodiversiteit en de natuurwaarden zijn er spectaculair gestegen, mede dankzij het doordachte herstelbeheer binnen de Natuurland-gebieden. Of hoe de natuur terugkwam in de Velpevallei.

Boven. Grote vuurvlied op blauwe knoop. Twee zeldzaamheden, samen te zien in de Paddepoel.

Foto Luc Nagels

Onder. De vernatting, kort na het dicht leggen van de Kleine Velpe.

Foto Luc Nagels

En tot slot zien we dat de waterpartijen van de vernatting bij de buurtbewoners als zeer fraai en attractief worden ervaren en de woonkwaliteit verhogen. Bij elk huis dat in de buurt te koop aangeboden wordt, staat expliciet 'het unieke zicht' en 'de nabijheid van een prachtig natuurgebied' vermeld.

Wat in de Paddepoel en de Middenloop van de Velpe gerealiseerd werd, is nog maar een aanzet in een (te) klein segment van de vallei. Maar het geeft wel een beeld van wat een robuuste vallei kan betekenen.

*De Rozendaalbeekvallei, een waardevol natuurgebied met drassige weiden en tevens een enig plekje natuurschoon. De Rozendaalbeek kronkelt er nog heel natuurlijk op haar weg naar de Velpe.
Foto Luc Nagels*

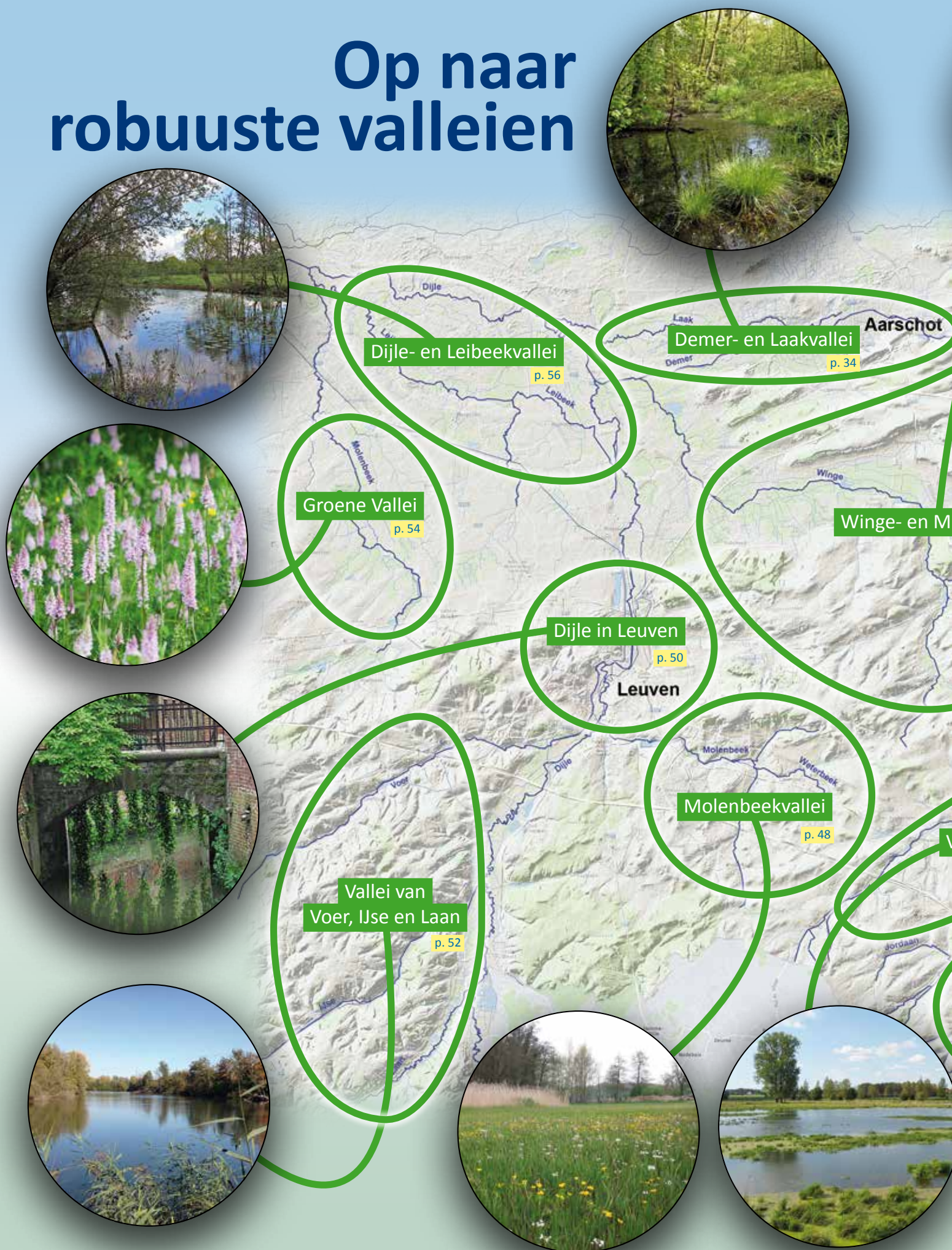
Landschapscentrum Natuur.huis De Gors in Vissenaken (Tienen) is het centrale vertrekpunt van een aantal bewegwijzerde wandelpaden langs Natuurgebieden in de Velpevallei.

Het is ook de uitvalsbasis van de terreinploeg van Natuurpunt die de vrijwilligers ondersteunt bij het beheer van de reservaten in Zuidoost-Brabant.

Op naar robuuste valleien

Vallei van de 3 Beken

p. 40

Demervallei

p. 34

Diest

Begijnenbeekvallei

p. 38

Lottevallei

p. 36

Getevallei

p. 42

Zoutleeuw

Velpevallei

p. 46

Tienen

Hoegaardse Valleien

p. 44

DEMERVALLEI

Decennialange inzet voor de Demervallei

Al sinds het ontstaan van Natuurpunt Oost-Brabant in 1972 focust de vereniging op de Demervallei. Ze stond op de bres tegen de aanleg van grote recreatieterreinen met verkavelingen, rechte trekkingen en wachtbekkens. Uiteindelijk werd het verschil gemaakt door de aanduiding en de geleidelijke realisatie van een Europees Vogel- en Habitatrichtlijngebieden en door de focus te leggen op de Demervallei als een groots natuursysteem met hoge biodiversiteit en hoge landschappelijke waarde.

Ondertussen kon – met grote inspanningen van Natuurpunt-vrijwilligers, sympathisanten en sommige overheden – afgelopen decennia een netwerk van beheerde natuurpercelen uitgebouwd worden van Diest tot Werchter.

Natuurpunt kon o.m. delen van de Demerbroeken, Achter Schoonhoven, Vorsdonkbroek, de Demerbeemden, Laekdal en Zegbroek verwerven en door natuurbeheer investeren in versterking van de biodiversiteit. Samen vormen deze gebieden de sterkhouders voor de biodiversiteit en Europese natuur in deze streek. Het lopende, door Europa gesteunde Life-project Hageland gaf hieraan afgelopen jaren nog een flinke impuls en vooral schitterende concrete terreinrealisaties.

Een oplossing voor de Grote Laak

De Grote Laak is een fossiele loop van de Demer en bleef nog lang in gebruik als een nevenloop van de rivier. De Laak ontlastte destijds de Demer tijdens hoge waterstanden. Ze raakte haar natuurlijke wateraanvoer vanuit de hoofdriever kwijt in 1974 bij het recht trekken en verhogen van de dijken van de Demer. Vandaag wordt de Laak enkel nog gevoed door afval- en regenwater. Het terug aankoppelen van de Laak aan de Demer is nodig om de vallei klimaat- en natuurproof te maken en het waterlichaam in goede staat te brengen.

Overstromingen: de fouten uit het verleden

Bij de overstromingen van 1998 en daarna bleek dat onbewoonde natte valleigebieden droog bleven terwijl woongebieden in Diest, Zichem en Aarschot blank stonden. Om erger te voorkomen werden op kritieke momenten zelfs een paar keer de – nog niet lang voordien aangelegde – dijken van de Demer doorgestoken om het rivierwater in de vallei (= winterbedding van de rivier) een uitweg te geven. Een bewijs dat de indijking geen afdoende en duurzame oplossing was. En de vroegere rechte trekkingen door de Vlaamse overheid als rivierbeheerder hadden de problemen alleen maar verergerd.

Rond de slogan 'Natte voeten, droge broeken' stelde Natuurpunt Oost-Brabant, Regionale vereniging voor Natuur en Landschap, toen de noodlottige samenhang van verdroging en wateroverlast aan de kaak.

Brengt het Sigmaplan soelaas?

De overheid startte schoorvoetend allerlei studies op om het probleem onder de loep te nemen. Jarenlang studiewerk en zoveel afwegingen en inspraakrondes later ligt er eindelijk een herstelvisie in het kader van het Sigmaplan Demer. Dat is een hele stap vooruit. Het toont aan dat een gedegen terreinkennis en al die jaren van vasthoudend 'de vinger op de wonde leggen' en investeren in een 'geïntegreerde' visie voor meer natuur en ruimte voor de rivier niet nutteloos zijn geweest! Maar de resultaten zullen maar zichtbaar zijn als het plan omgezet wordt in concrete samenhangende terreinrealisaties.

Het Sigmaplan voorziet om de Demer terug een derde langer te maken door de (her)inschakeling van een 30-tal van de vroeger afgesneden meanders (de zgn. 'coupures'). Zo kan er meer water gebufferd worden in natte periodes en zal de rivier in droge periodes 'voller' blijven zodat hij het omliggende grondwater minder aanzuigt. Bij heel hoge waterafvoeren kan bovendien het Demerwater vrij over de niet-ingedijkte oevers van de herstelde meanders afvloeien naar de natuurlijke overstromingsgebieden.

*De Grote Laak met op de achtergrond Aarschot.
Foto Marc Van Liefinghe*

*Winterse waterberging in de Demerbroeken. Hier is er dank zij natuurherstel
terug ruimte voor water. Foto: Achiel Feyaerts*

Historische overstroming Demer, 1998.
Foto: Ministerie Vlaamse Gemeenschap

De vallei als een samenhangend systeem

Helaas kan dit systeem maar werken indien de vallei met zijn komgronden geen lappendeken van tegenstrijdige bestemmingen is: natuurgebied naast ontwaterde en intensief bewerkte akkers die telkens weer overstromen en tonnen modder vermengd met meststoffen en pesticiden afzetten. Alleen een geïntegreerde aanpak met herstel van de waterhuishouding en van de natuur over de hele vallei, kan een duurzame oplossing garanderen. Kortom ruimte voor de rivier in de totaliteit van de vallei.

Op ontdekking in Vorsdonkbroek, Gelrode. Foto Luc Vervoort

Herstel biodiversiteit in de Demervallei

Naast integraal waterbeheer heeft de inrichting van de vallei tot doel de natuur en het landschap te herstellen en te versterken. Hiervoor krijgt de Vlaamse regering een duwtje vanuit de Europese richtlijnen rond water (Kaderrichtlijn Water) en natuur (Habitatrichtlijn).

De doelstellingen rond te herstellen habitats en leefgebied voor beschermde soorten werden al vastgelegd voor de Demervallei. Valleibossen met bevers, blauwgraslanden vol vlinders, sloten, poelen en moerassen als kraamkamers voor tal van vissen en natte weiden met weidevogels behoren tot de belangrijkste uitdagingen. Natuurpunt met haar lokale en regionale vrijwilligersteams maakt er al jaren werk van door verwerving en beheer van natuurgebieden in de hele Demervallei met als doel een vallei vol van biodiversiteit. Dergelijk rivierlandschap zal ook een bijkomende boost geven aan de identiteit en aantrekkelijkheid van de Demerdorpen en -stadjes en een attractie zijn voor het streektoerisme en natuurgerichte recreatie.

Tangpantserjuffer, zeldzame juffer van vegetaties met drijvende water- en oeverplanten. Foto Kevin Feytons. Bruine kiekendief. Foto VildaPhoto © Yves Adams. De phegeavlinder, een nachtvlinder die overdag actief is. Foto Luc Vervoort. Blauwborst, beschermde vogel van ruigere rietvelden, rietsloten en gevarieerde moerassen. Foto Willy Vandersteegen. Roerdomp, een met uitsterven bedreigde vogel van uitgestrekte moerassen en rietlanden. Foto Marc Van Meeuwen. Watersnip, karakteristieke soort van trilveen. Foto VildaPhoto © Yves Adams. Waterdrieblad, kwetsbare soort van laagveenmoeras en verlandende wateren. Foto Rik Convents. Moeraswederik, zeldzaam geworden maar nog steeds aanwezig in de Demervallei. Foto Luc Vervoort. Harlekijn, een zeer zeldzame orchidee die je nog kan aantreffen in de Demervallei. Foto Kevin Feytons.

DE VALLEIEN VAN WINGE EN MOTTE

Op naar een robuust valleisysteem

De valleien van Winge- en Motte lopen als een slagader door het Hageland. De Winge ontspringt in Lubbeek en stroomt door Tielt-Winge, Holsbeek en Rotselaar waar zij uitmondt in de Demer. In de loop der eeuwen heeft de Winge en haar voorgangers een tot drie kilometer brede vallei gecreëerd. De Motte van haar kant stroomt via Tielt-Winge door het Walenbos naar Houwaart en Rillaar en mondt op de grens van Rillaar en Aarschot uit in de Demer.

Het sterk uitgesproken reliëf van het gebied met zijn dalen en zijn Diestiaanheuvels, typisch voor het Hageland, zorgt voor een grote variatie aan planten en dieren. Uit de voet van de omringende ijzerzandstenen heuvels stroomt zeer mineraal kwelwater dat stikstof bindt, waardoor grote delen van de valleien van Winge en Motte het natuurlijke biotoop vormen voor natte soortenrijke graslanden en broekbossen.

Het bekken van de Winge en Motte beslaat ongeveer 10 000 ha. Sinds de jaren '90 van vorige eeuw zijn Natuurpunt en het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) hier bezig met de aankoop en het beheer van natuurgebieden. De oppervlakte van beheerd natuurgebied bedraagt anno 2018 1000 ha.

Voor Natuurpunt zijn dit: De Spicht en Molenbroek (Lubbeek), delen van de Hagelandse Vallei met Dunbergroek en Kloosterbos (Holsbeek), Wijngaardberg (Wezemaal), Tussen 2 Motten (O.-L.-Vr. Tielt), Tienbunderbos en Hagelands Bos (Rillaar en Houwaart). Voor het Agentschap (ANB) zijn dit: Chartreuzenbos (Holsbeek), delen Hagelandse Vallei met o.m. omgeving Kasteel van Horst (Sint-Pieters-Rode), Beninksberg (Gelrode/Nieuwrode), Walenbos (Houwaart), Houwaartse berg (Houwaart).

Dank zij actie van o.a. de Regionale Vereniging Natuur en Landschap, nu Natuurpunt Oost-Brabant, werd het Walenbos indertijd gered van een grootscheepse ontginning voor boerderijvestigingen. Dat resulteerde in een klassering in 1981. Het Walenbos is nu een belangrijk Hagelands natuureservaat met een opp. van 500 ha en wordt beheerd door ANB. Het herbergt één van de grootste elzenbroekbossen van Vlaanderen.
Foto Ernst Gülcher.

Uitbundige voorjaarsbloei van bosanemonen en speenkruid in het Dunbergroek. Foto Paul Van Nuffel

Er is dus al een flinke aanzet gegeven tot het vormen van grotere natuurcomplexen in dit gebied. Ook het project Life-Hageland heeft hier heel wat gerealiseerd. De Natuurpunt-afdelingen mikken er op de uitbouw van een robuust valleisysteem met ruimte voor water en natuurontwikkeling.

Een natuurlijke spons

Tot voor de tweede wereldoorlog vormden de valleien een gesloten halfnatuurlijk landschap met natte hooigraslanden (op schrale ondergrond) afgewisseld met elzenbroekbossen. Na de tweede wereldoorlog werden deze hooilanden grotendeels vervangen door populierenaanplantingen. Om dit waterrijk gebied toch te exploiteren werden in het verleden beken uitgediept en kleine afwateringsgrachten gegraven. Het probleem verlegde zich hierdoor enkel naar stroomafwaarts gelegen gebieden en gemeenten. Gelukkig evolueren de inzichten en mondjesmaat probeert men nu valleien terug te geven aan de natuur en de natuurlijke waterberging.

Het beheer van natuurgebieden is er op gericht om de biodiversiteit te ontwikkelen en de rol van de valleien als regulator van de waterhuishouding terug te laten spelen. Zeker met de klimaatwijziging zullen de valleien in hun geheel terug dienst moeten doen als een natuurlijke spons die water vasthoudt in droge periodes en water opvangt bij zware en langdurige regenval.

Nood aan zuiver water, hermeandering en veenvorming

Een groot probleem vormt het oppervlaktewater van de Winge en de Motte dat op meerdere punten nog sterk vervuild is. Blijven investeren in waterzuivering, herstel van natuurlijke meandering, erosiebestrijding en aanleg van riolering zijn dus primordiaal voor de toekomst van de vallei. Een verbetering van de kwaliteit van oppervlaktewater zou, in combinatie met het zuivere kwelwater en het verhogen van het grondwaterpeil, de veenvorming op bepaalde plaatsen kunnen stimuleren en herstellen. Levende venen stockeren grote hoeveelheden CO₂. Ze kunnen dus een belangrijke rol spelen bij het vastleggen van dit broeikasgas en daarmee een bijdrage leveren aan het beperken van de klimaatopwarming.

Dank zij Life-Hageland hersteld laagveenmoeras in De Spicht, Lubbeek. Foto Bram Cannaerts.

Dunbergbroek na zware regenval in augustus 2014: natuurlijke opvang met infiltratie van hemelwater. Foto Lieve Jacobs.

Top biodiversiteit in de valleien van Winge en Motte

De vallei werd in de jaren '50 van vorige eeuw sterk gedraineerd en grotendeels vol geplant met populieren. De zaadbank, typisch voor bloemrijke hooilanden van het Hageland, is echter nog volop aanwezig in de bodem. Door het verwijderen van de populieren en het herstel van het grondwaterpeil tot een plas-dras situatie met uittredend kwelwater ontstaan zeer snel mooie soortenrijke dottergraslanden, compleet met kleine valeriaan, orchideeën, blauwe knoop en tormentil. In de beken groeit opnieuw waterviolier.

Op andere plaatsen komen unieke elzenbroeken en moerasgebonden bossen tot ontwikkeling. In de omgeving van het

Kloosterbos en het Hagelands Bos wordt actief aan bosuitbreiding gedaan. Al deze beheerwerken zijn arbeidsintensief, maar voor zo'n spectaculaire toename van de biodiversiteit zetten alle Natuurpunt-vrijwilligers zich graag in.

De broekbossen vertonen een indrukwekkende voorjaarsbloei met speenkruid, slanke sleutelbloem, bosanemoon, muskuskruid, daslook en gevlekte aronskelk. Ook soorten als houtsnip, wielewaal, nachtegaal, havik, wespendif en vuursalamander vonden hun plaats in de nattere broekbossen van de vallei. Het gebied is stilaan een veilig schuiloord geworden voor haviken, bunzings en reeën.

Wielewaal: zijn typische zang kan je hier nog horen in de vochtige loofbossen. Foto Vilda © Yves Adams. Gevlekte orchis: orchidee van hooilanden. Foto archief. Kleine ijsvogelvlinder in de Hagelandse vallei: zeldzame dagvlinder. Foto Kevin Feytons. Ijsvogel: een flitsende verschijning boven zuiver, traag stromend water. Foto Kevin Feytons. Vuursalamander: bedreigde soort van vallei- en elzenbroekbossen. Foto Kevin Feytons. Eenbes, typisch voor vochtig oud loofbos langs beken en kwelgebieden. Foto Kevin Feytons. Kleine Valeriaan: soort van drassige hooilanden, relict van blauwgraslanden. Foto Bert Derveaux. Hazelworm: bewoner van open, vochthoudende plekken in bos en van bosranden. Foto Kevin Feytons.

BEGIJNENBEEKVALLEI

De smalle vallei van de Begijnenbeek strekt zich uit ten zuiden van Diest. Zij maakt mogelijk deel uit van een fossiele vallei of een vroegere Demerbedding. Het is nog een grotendeels open en gave vallei die begrensd wordt door opvallende Diestiaanheuveld. Zij loopt van de westrand van de Hermansheuvel in Bekkevoort tot aan de westrand van de Kloosterberg in Diest waar zij aan de Saspoort uitmondt in de Demer.

De Begijnenbeekvallei bestaat uit een afwisseling van graslanden, ruigtes en bossen. De hoger gelegen delen van de valleirand (en het volledige plateau) worden ingenomen door akkerbouw. Na de Tweede Wereldoorlog werd de Begijnenbeek op verscheidene plaatsen recht getrokken. Ook werden voormalige hooilanden beplant met populieren.

Waterbeheersing in de Begijnenbeekvallei

De Begijnenbeek zorgde in het verleden herhaaldelijk voor wateroverlast in Diest. Om hoge afvoerpieken door Diest te voorkomen, wordt een deel van het water sinds de jaren '90 van vorige eeuw vanuit een verdeelwerk stroomopwaarts de Kloosterberg, via de Leugenbeek naar het overstromingsgebied van Webbekom (Diest) geleid.

Eerste overstromingsgebied operationeel

De Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) heeft intussen een eerste overstromingsgebied ten zuiden van Diest ingericht. De VMM herstelde ook een deel van de beek en haar vallei. De huidige loop van de Begijnenbeek is minder diep gemaakt en de oude loop is opnieuw ingeschakeld om bij hoge pieken water op te vangen. Zo wordt water in de vallei veel sterker gebufferd. Bij stortbuien kan de vallei gelijkmatig en ondiep overstromen en in droge zomercondities verdroogt zij minder diep. Het biedt ook mogelijkheden voor natuurontwikkeling in de vallei.

*Gevlekte orchis.
Foto Roel Baets*

Begijnenbeek. Foto Roel Baets

Tweede overstromingsgebied

Het tweede overstromingsgebied is voorzien stroomopwaarts van het bedrijf Theuma. Ook hier zal de oude loop van de Begijnenbeek opnieuw ingeschakeld worden, waardoor er eveneens een oplossing komt voor een vismigratieknelpunt en de vrijwaring van het natuurgebied Papenbroek tegen modderstromen. Momenteel kan men daar geen water bergen omdat eerst het gigantische sluikstort in de vallei (o.a. met afbraakmateriaal van de oude Stella Artois uit Leuven) stroomopwaarts moet afgegraven worden. De firma Theuma weigert al jaren om het stort te verwijderen. Overstromingen met water van slechte kwaliteit en met door meststoffen en pesticiden vervuilde modder afkomstig van de bovenliggende velden zijn uitermate nefast zijn voor de ecologische kwaliteit van de natuurgebieden in de vallei.

Het waardevolle natuurreserveaat Papenbroek

Dit beemdengebied vormt een nog levende getuige van de vroegere biodiversiteit en landschappelijke structuur van de

2 juni 2018: natuurreserveaat Papenbroek overstromd door vervuilde modder. Een ramp voor de biodiversiteit. Foto Roel Baets

Hagelandse valleien. Soortrijk schraal grasland als relict van het zeldzame blauwgrasland is nog aanwezig in de meeste percelen van het natuurgebied.

Papenbroek wordt gevoed door ijzerrijke kwel (opborrelend grondwater) afkomstig van de omringende ijzerzandstenen heuvels. Ook zijn de hoge grondwaterstanden van belang voor de aan basenrijk water gebonden vegetaties, zoals blauwgrasland, dotterbloemhooiland en grote zeggenvegetaties.

Belang van robuuste en biodiverse beekvalleien

Half natuurlijke leefgebieden zoals bloemrijke valleigraslanden en moerassen zijn sterk in oppervlakte en kwaliteit achteruitgegaan. Dat is het gevolg van vermeting, verzuring en verdroging die samengaan met intensieve landbouw, versnippering en bebouwing. Natuurgebieden zoals Papenbroek redden vele planten en dieren van de ondergang, op voorwaarde dat ze geen geïsoleerde eilandjes blijven.

Natuurlijke valleien met hun moerassen en natte graslanden kunnen ook water bufferen en behoorlijk wat koolstof en CO₂ opslaan, veel meer dan akkers en bemeste weilanden. Daarom moeten we beekvalleien in hun totaliteit vrijwaren, beschermen en versterken als open en natuurlijk landschap!

Biodiversiteit

In de Begijnenbeekvallei en het erkend natuurreervaat Papenbroek vind je naast zeer goed ontwikkelde dottergraslanden nog relictten van de uitzonderlijk waardevolle blauwgraslanden. Soorten als brede en gevlekte orchis, adderwortel, veenpluis, moerasviooltje, meerdere zegges, wateraardbei en waterdriblad komen hier voor. De graslanden wisselen af

Ijzerrijke kwel in Papenbroek. Foto Roel Baets

met moerasspirearuigten en oude zomereikenbossen met een uitbundige voorjaarsflora van wilde narcis, salomonszegel, gele dovenetel, maagdenpalm en bosanemoon. Roodborsttapuit, sprinkhaanzanger, bosrietzanger, ijsvogel, watersnip, waterral, wespindief, buizerd en torenvalk vertoeven graag in dit gebied. De zuidelijke steilrand van de Hermansheuvel met een combinatie van open en gesloten vegetatie en de aanwezigheid van houtkanten biedt een geschikt leefgebied voor de das. Heel het gebied is een ware lust voor zeldzame vlinders, libellen, groene en bruine kikkers, watersalamanders en levendbarende hagedissen.

De roodborsttapuit jaagt op insecten boven de open of halfopen graslanden. Foto Kevin Feytons. Oranjetipje geeft kleur aan de vochtige graslanden. Foto Pieter-Jan Alles. Veenpluis: vrij zeldzame en achteruitgaande soort van venige en schrale graslanden. Foto VildaPhoto © Rollin Verlinde. Moerashoningzwam is een zeer zeldzame zwam van zompige moerassen zoals in het Papenbroek. Foto Robert De Ceuster. Waterspitsmuis houdt zich bij uitstek op in moerassige gebieden en rietkragen. Foto VildaPhoto © Hugo Willocx

DE VALLEI VAN DE DRIE BEKEN DIEST EN DE DEMER

De Vallei van de Drie Beken strekt zich uit van aan de Paalse plas op de grens van Beringen en Tessenderlo tot in Molenstede (Diest). De uitgestrekte, brede vallei wordt gevormd door de Kleine-, de Middel- en de Grote Beek, waaraan het gebied zijn naam dankt.

Op haar traject verandert De Grote Beek een paar keer van naam: Winterbeek op het Limburgs grondgebied, in Vlaams-Brabant Grote Beek, Zwart Water en tenslotte Hulpe, die in Zichem uitmondt in de Demer.

Een waterrijk gebied

Kenmerkend voor het gebied is de kleinschaligheid met talrijke greppels en grachten, onverharde wegen en vele kleine landschapselementen. In het centrale deel van de vallei liggen zeer natte gronden die regelmatig overstromen, zodat hier een uitzonderlijk lange aaneengesloten strook veen gevormd werd. In het gebied treffen we hier en daar verspreid ook zandige donken aan en aan de rand van de vallei Diestiaanheuvelds.

Nood aan natuurvriendelijk grond- en waterbeheer

Vroeger werden de graslanden gehooit en in de houtkanten deed men aan hakhoutbeheer voor geriefhout en brandstof. In het veen werd turf gestoken en elders werd zand gedolven.

De hooilanden raakten in de 2de helft van de 20ste eeuw langzaam verbost of werden ingeplant met populieren. Omwille van die populierenteelt werden percelen sterk gedraineerd. Voor het natuurbehoud bracht dit ongewenste verdroging van het gebied teweeg, terwijl zware regenval overstromingen veroorzaakte.

Door gerichte aankopen probeert het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) het open karakter van het landschap te herstellen. De onnatuurlijke beplantingen werden gekapt en de terreinen in maaibeheer genomen. Hier ontwikkelen zich opnieuw natte bloemrijke graslanden.

Ook Natuurpunt draagt zijn steentje bij door het beheer van het natuurgebied Dassenaarde (70 ha) gericht op het herstel van de oorspronkelijke hooilanden en elzenbroekbosjes.

Foto Annemie De Pooter

Life Delta. Foto stad Diest

Het herstel van het waterbergend vermogen van de vallei moet bij zware regenval zorgen voor natte voeten in 'het broek' en droge voeten in de woongebieden. Bovendien wordt het water langer vastgehouden, wat in de zomer verdroging tegengaat.

Webbekoms Broek beschermt Diest

Het Webbekoms Broek is sinds eind vorige eeuw een gecontroleerd overstromingsgebied van 240 ha aan de rand van Diest dat de bewoners in de Demervallei beschermt tegen wateroverlast. Door zijn mooie graslanden, rietlanden, bosjes, unieke bloemen en vele water- en moerasvogels, krijgt het ook wel eens de poëtische bijnaam 'wachtbekken vol natuur'...

Het Webbekomsbroek ligt bijna volledig in Vogelrichtlijngebied en is ook een Natura 2000 gebied.

Openlegging van de Demer in Diest

Eind jaren '60 van vorige eeuw verdween de Demer uit het centrum van Diest. De rivier werd rond de stad geleid en de oude rivierbedding dichtgemaakt. De belangrijkste reden om de Demer uit Diest te weren was dat het in wezen een open riool was.

De voorbije decennia is de waterkwaliteit van de Demer echter zodanig verbeterd dat de openlegging opnieuw mogelijk werd. Het hele traject in de binnenstad is ongeveer anderhalve kilometer lang. In 1998 heeft zich in Diest een grote overstroming voorgedaan. Eén van de oorzaken was dat de riolering een grote toevloed van oppervlaktewater niet kon verwerken. Nu de Demer weer door Diest stroomt kan een groot deel van dit oppervlaktewater opvangen en afgevoerd worden door de nieuwe bedding. Ook zorgt het water in de stad voor afkoeling en vermindering van de hittestress, belangrijk bij de klimaatopwarming.

Waterberging Webbekomsbroek. Foto Eddy Janssens

Hermeandering Demer: geen luxe

In het kader van het Sigmaplan Demer worden er ook op Diests grondgebied ingrepen uitgevoerd om het water in de vallei meer ruimte te geven. In het Molensteedsbroek worden drie meanders opnieuw aangesloten. Hierdoor wordt het water langer in de vallei vastgehouden. Bij hoog water zal dat de wateroverlast meer stroomafwaarts beperken, bij laag water is hier toch nog een voorraad aanwezig.

Life Delta: waterbeheer en herstel natuur

Dit Life-project van Natuurpunt en partners zal doorgaan in de Demervallei op de grens tussen Limburg en Vlaams-Brabant, m.n. in het Schulensbroek en het Webbekomsbroek-Borchbeemden. Het projectgebied strekt zich uit over 2000 ha. Al het water uit de Demervallei komt hier samen.

Het doel is om het beheer van het gebied en het watersysteem te optimaliseren, zodat ook de natuur er maximaal baat bij heeft. In totaal kan het gebied twaalf miljoen kubieke meter water bergen en zo de veiligheid in het bekken van de Demer verhogen.

Biodiversiteit in de Vallei van de Drie Beken

De afwisseling van natte valleigronden, zandige donken en droge Diestiaanheuvels in de Vallei van de Drie Beken zorgt voor een heel scala aan flora met waterminnende planten als waterdrieblad, wateraardbei, moeraswederik en dotterbloem. De drogere plekken zijn dan weer een prima groeibodem voor heidekartelblad, stekelbrem, blauwe knoop en grondster.

Een voorbeeld: Natuurgebied Dassenaarde

Het gebied is ruim 70 ha groot. Hier vloeien Grote Beek en Kleine Beek samen tot het Zwart Water. Het ligt op de grens tussen de Kempen en het Hageland. Dit zie je aan de verschillende biotopen: de droge Diestiaanheuvels met een begroeiing van eiken en naaldbomen waar ook heide terug ruimte krijgt, en de natte valleigebieden met knotwilgen en moerasvegetatie. In de vallei zijn nog restanten van een uitgestrekt veengebied aanwezig.

Aan het 'Zwart Water' kleuren in het voorjaar dotterbloemen en waterkruiskruid de vallei geel. Koekoeks- en pinksterbloemen zorgen voor de paarse accenten. In de vallei liggen elzenbosjes met dotterbloemen en de bijzondere pluimzegge. In volle zomer lokken moerasspirea en wederik honderden vlinders en andere insecten. Meerdere soorten libellen scheren over de waterpartijen. De bedreigde zompsprinkhaan heeft het in de zompige weide naar zijn zin. Wintertaling en watersnip overwinteren in de vallei. Amfibieën leven in de veedrinkpoelen en sloten met riet, elzen en knotwilgen.

Dassenaarde wordt regelmatig getroffen door overstroming van de Zwarte Beek. Aangezien hier veel historische vervuiling op zit door lozingen van Tessenderlo Chemie heeft dat het ontwikkelen van de natuur bepaald niet geholpen. Door de waterhuishouding in de vallei te verbeteren is de negatieve invloed van de vervuiling al een stuk teruggedrongen. Nu de sanering van de Winterbeek/Zwarte beek bijna voltooid is, zijn de verwachtingen hoog gespannen. Hopelijk is het opnieuw mogelijk een halve ha trilveen te ontwikkelen in de vallei en gaan de vroeger talrijke orchideeën zich weer thuis voelen in Dassenaarde.

Tengere pantserjuffer: een kleine zeldzame juffer gespot in Dassenaarde. Foto Marc Van Meeuwen. Platbuik libel. Foto Marc Van Meeuwen. Blauwgroen trechtertje: zeldzaam paddenstoeltje gevonden in Dassenaarde. Foto Robert De Ceuster. Grauwe klauwier: in 2018 broedden drie koppels in Webbekomsbroek. Foto Karel Van Rompaey. Zompsprinkhaan: thuis in de vochtige graslanden van de Vallei van de Drie Beken. Foto VildaPhoto © Jeroen Mentens. Kamsalamander: doelsoort voor Life Delta. Foto VildaPhoto © Rollin Verlinde. Wintertaling, overwinteraar in Dassenaarde. Foto VildaPhoto © Yves Adams. Waterkruiskruid houdt alleen stand in natuurgebieden. Foto VildaPhoto © Yves Adams

DE GETEVALLEI

**Een vallei met
naar Vlaamse normen unieke mogelijkheden**

Natuurpunt Oost-Brabant is er de laatste jaren in geslaagd om de Getevallei in Vlaanderen op de agenda te zetten als robuust riviersysteem met grote kansen en mogelijkheden voor natuurontwikkeling. Hier is nog ruimte voor beheerde natuur, voor de waardevolle half natuurlijke landschappen en soortenrijke graslanden met erfgoedwaarde. Daarnaast is er ook plaats voor ruigere natuur en moerasbossen en voor eerder spontane ontwikkeling. En dit op een schaal die op vele andere plaatsen niet meer mogelijk is.

Nu een lappendeken van 1000 ha in beheer

In de Getevallei bouwde Natuurpunt de laatste 20 jaar van Hoegaarden tot Geetbets een netwerk van beheerde natuurgebieden uit: de Getebeemden, het Tiens Broek en de Laterbroeken, Doysbroek en het provinciaal gebied Grote Gete, Viskot en Meertsheuvel. In de Kleine Getevallei heeft ook de provincie een aanzienlijke inspanning gedaan voor de uitbouw van Het Vinne en het provinciale project Grote Ge(k)te. Ten slotte is er het complex Betserbroek-Aronst Hoek, Rummens Bos in het uiterste oosten van de provincie waar Natuurpunt meer dan 360 ha natuurgebied verworven heeft in een grootse vallei met vele mogelijkheden voor natuurontwikkeling.

Tot het stroombekken van de Gete behoren ook de Hoegaardse Valleien en de Beemden in Landen.

Water bepaalt ons leven

Iedereen heeft belang bij zuiver water, het herstel van de waterhuishouding en een rivier in een goede toestand. De overstromingen van 2016 in Linter en de droge periodes van 2017 waren fenomenen die we de komende jaren allicht vaker

Aronst Hoek, groots waterrijk Natuurgebied van 360 ha in de Getevallei. Foto Marc Op de Weerd

gaan meemaken als gevolg van de klimaatwijziging. Water kan ons het leven dan ook heel moeilijk maken als we het niet (terug) voldoende plaats geven.

**Van lappendeken
tot grote aaneengesloten riviernatuur**

Natuurpunt Oost-Brabant ziet het als een grote uitdaging om de Getevallei vanaf de taalgrens in Hoegaarden, over Tienen, Landen, Linter, Zoutleeuw, Geetbets tot aan de monding in Halen als een aaneenschakeling van samenhangende grote natuurcomplexen van Europese allure te realiseren. Wat nu nog een lappendeken is van percelen kriskras met daartussen meer intensief gebruikte kavels zou in de toekomst tot een robuust valleisysteem kunnen uitgroeien. Hier is er nog ruimte voor de rivier en natuurlijke processen. Als dunbevolkte en landschappelijk uitgestrekte riviervallei met veel structurele variatie, biedt de Getevallei eindeloos potentieel om tal van ecosysteemdiensten te vervullen zoals versterking van de biodiversiteit en klimaatbuffering, maar ook recreatie. Dit biedt kansen voor de economische ontwikkeling van de Getestreek, zeker in combinatie met het rijke historische erfgoed ervan. En het wordt bovendien aantrekkelijker om hier te wonen.

De Gete. Hier zijn nog grote mogelijkheden voor de ontwikkeling van een robuuste vallei. Foto Kevin Lambeets

Resultaat van een wolkbreuk boven Zoutleeuw. Foto Nicole Smeyers

De overstroombare graslanden in de Getevallei lokken heel wat zeldzame watervogels, zoals de wilde zwaan. Foto Wim Fourie

Natuurlijke waterberging in overstroombare komgrond van de Grote Vliet/Getevallei: klimaatbuffer in de praktijk. Foto Pieter-Jan Alles

De Getevallei 2042: een eldorado voor de biodiversiteit

Grootse riviernatuur

Natuurpunt i.s.m. de Provincie Vlaams-Brabant beheert in de vallei complexen van grasland, moeras en bossen in functie van soorten- en structuurrijkdom, en met respect voor hun cultuurhistorische waarde. Het toekomstbeeld dat we voor ogen hebben voor de Getevallei is echter ruimte voor grootse riviernatuur met een herstelde waterhuishouding en spontane processen.

Grauwe klauwier, kamsalamander, wulp, waterral, kievit, riet- en geelgors... behoren hier tot de doelsoorten. De Getevallei biedt eveneens ruimte voor moerassen in verschillende stadia: waterpartijen met riet, moerassige ruigten, vochtige en ruigere overstromingsgraslanden, natuurlijk evoluerende broekbossen met dood hout. Tot groot genoegen van bv. zwarte ooievaar, zwarte stern, porseleinhoen, waterral, roerdomp, woudaap, blauwborst en reigerachtigen. Ook soorten zoals bever, waterspitsmuis en moerassprinkhaan krijgen er dan kansen.

Bij de taakstelling van Vlaanderen in het kader van soorten voor de Europese Habitatdoelstelling komt de Getevallei in aanmerking als leefgebied voor drie tot vijf koppels roerdomp. Hier kan een populatie die samenhangt met deze van de Demervallei stand houden.

Kortom, met voldoende durf en ambitie kan hier een geheel tot stand komen met een hoge natuur- en recreatieve belevingswaarde. Versterking van biodiversiteit, klimaatbuffering en ruimte voor water en voor een levende rivier gaan hiermee hand in hand. De komende jaren is het zaak om het huidige lappendeken van beheerde natuurgebieden verder uit te bouwen tot grootse aangesloten complexen die grotendeels hydrologisch hun eigen regime kennen, zoveel mogelijk onafhankelijk van de waterhuis-houding daarbuiten.

Watervleermuis. Foto Vilda © Rollin Verlinde. Zwanenbloem. Foto Paul Van Nuffel. Kamsalamander. Foto Pieter-Jan Alles. Aardbeiklaver. Foto Jules Robijns. Pijptorkruid. Foto Jules Robijns.

DE HOEGAARDSE VALLEIEN

Klimaatbuffers dank zij natuurherstel

De vallei van de Schoorbroekbeek of Nermbeek in natuurreservaat Rosdel en de valleien van Menebeek en Jordaan in Mene-Jordaan zijn diep ingesneden in het agrarische leemplateau. Ze hebben een hoge natuur- en landschappelijke waarde. Kalkrijke en soortenrijke graslanden wisselen af met broekbossen en versterkte relicten van oude boskernen.

Langs de Kleinbeek die uitmondt in de Menebeek, ligt het natuurgebied Aardgat, weliswaar niet op grondgebied Hoegaarden maar op Tienen. Het zit geprangd tussen de spoorlijn, de ring en een industriegebied; maar herbergt topnatuur met een rijke vegetatie gebonden aan kalkhoudende kwel.

Langs de Grote Gete in de Hoegaardse deelgemeente Rommerson liggen de Getebeemden. Natuurpunt heeft ongescheurde graslanden met ongeschonden microreliëf (bulten en slenken) kunnen verwerven en definitief beschermen.

Natuurreservaat Rosdel

Door volgehouden actie voor meer natuur kon Rosdel, eertijds een klein reservaat, in de ruilverkaveling Hoegaarden uitgroeien tot een complex van nu 86 ha. De inzet van Natuurpunt Oost-Brabant voor dit gebied heeft geleid tot een vergroening van de ruilverkaveling in Vlaanderen.

Natuurreservaat Mene-Jordaan

De Mene- en Jordaanvallei is deels gelegen in de ruilverkaveling Hoegaarden maar voor een nog groter gedeelte binnen de lopende ruilverkaveling Willebringen. Natuurpunt bouwde hier al een natuurgebied van 110 ha uit. De vereniging komt nu op voor de uitbouw van een robuuste vallei en voor natuurontwikkeling op de hellende valleiflanken.

*Herstelde vijver in Meldertbos met uitzicht op het kasteel.
Foto Paul Van Nuffel*

Meldertbos: cultureel erfgoed en natuur

In Meldertbos, erkend als natuurreservaat en ook als cultureel erfgoed, heeft Natuurpunt gekozen om het vroegere uitzicht van Engels landschapspark te herstellen, o.a. met steun van een Europees Life Project. De vroegere gras- en hooilanden tonen intussen dank zij het beheer terug hun bloemrijke pracht. Eén van de twee drooggevalen vijvers is terug opgeknapt en gevuld met water.

Vernatting en waterberging

Een dam op de Schoorbroekbeek in Rosdel leidt het water rond in het schoor en door het rietveld. Dat vertraagt niet alleen de waterafvoer, maar zuivert ook het water.

De **Nermbeek** was vroeger door 'verbeteringswerken' herleid tot een drainagegracht die het water razendsnel afvoerde richting Hoegaarden. Een natuurherstelproject verwijderde de bekisting en herstelde het natuurlijk beektraject, waardoor meteen ook het waterbergend vermogen verhoogde. Hoegaarden en Nerm zijn nu beter beschermd tegen wateroverlast.

In **Mene-Jordaan** herstelde Natuurpunt op de beheerde percelen de natuurlijke waterhuishouding door de kunstmatige drainage op te heffen. Zo is dit nu terug waterrijk gebied met winterse waterplassen en moerassige graslanden rijk aan biodiversiteit.

De veel te diepe beekruiming in de Getebeemden werd ongedaan gemaakt. Het waterpeil steeg terug en de beemden herkregen hun nat karakter.

Vroente in Mene-Jordaan onder water.

Foto Paul Van Nuffel

Getebeemden: waterrijk karakter hersteld.

Foto Jules Robijns

Hoe de natuur terugkwam in de Hoegaardse valleien

In deze streek treffen we een typisch landschap aan: diepe holle wegen, taluds, soorten- en structuurrijke graslanden en kabbelende beken te midden van een uitgestrekt open akkercomplex op het glooiende plateau. Het Brabantse Haspengouw ten top. Een gevarieerd landschap ook, met panoramische vergezichten en idyllische valleien.

Biodiversiteit: 250 ha topnatuur in ontwikkeling dank zij Natuurpunt

Het is door de inzet van de Natuurpuntvrijwilligers dat dit landschap veel van zijn schoonheid en beleefbaarheid herwonnen heeft. En de biodiversiteit er wel vaart.

Op de kwelrijke hooilanden borrelt het kalkrijke en ijzerrijke water op. De natuur reageert fantastisch op het beheer en de resultaten zijn navenant: bloemrijke soortenrijke graslanden met pluimzegge, brede orchis, adderwortel, echte koekoeksbloem.

Door het verontdiepen van de waterlopen en het vernatten van de lager gelegen percelen erlangs konden de rietlanden, moerassige ruigten en broekbossen uitbreiden. Zo ontstaat het favoriete biotoop voor riet- en moerasvogels als waterral, kleine karekiet, sprinkhaanzanger en rietgors.

Natuurontwikkeling in Rosdel: bloemrijke droge kalkgraslanden op de valleiflank.

Foto Paul Van Nuffel

Bijzonder aan de Hoegaardse valleien is het dagzomen van Gobertangesteent op de valleiflanken. De bodem is er droog, stenig en kalkrijk. Een aantal voormalige akkers zijn omgevormd tot soortenrijke graslanden. Ze worden gekoloniseerd door zeldzame planten als marjolein, graslathyrus, beemdkroon... maar ook een tiental soorten orchideeën zoals bijenorchis en hondskruid en tal van insecten.

Grauwe klauwier: insecteneter terug van weggeweest. Foto Iwan Lewylle. Beekoevelibel houdt stand in het Aardgat. Foto Vilda © Rollin Verlinde. Paddenrusvegetatie. Foto Jules Robijns. Hondskruid. Foto Paul Van Nuffel. Het zeldzame moeraszoutgras in het Aardgat. Foto Jules Robijns. Ringslang in natte graslanden Meldertbos. Foto Dieter Bauwens. Addertong. Foto Paul Van Nuffel. Bijenorchis op de kalkrijke valleiflanken van Rosdel. Foto Paul Van Nuffel. Rode kelkzwam. Foto Pieter-Jan Alles

DE VELPEVALLEI

De Velpe gered van rechtekking

De historische actie rond de Velpe in de jaren 70-80 van vorige eeuw staat symbool voor de werking van de toenmalige Regionale Vereniging Natuur en Landschap (nu Natuurpunt Oost-Brabant). Deze succesvolle actie tegen de aanbestede rechtekking van de Velpe van Opvelp tot Kortenaak schreef geschiedenis. Het was de hefboom om een einde te maken aan het systematisch rechtekken van beken ten behoeve van landbouw om drainage te verbeteren en graslanden te kunnen omzetten naar akkers.

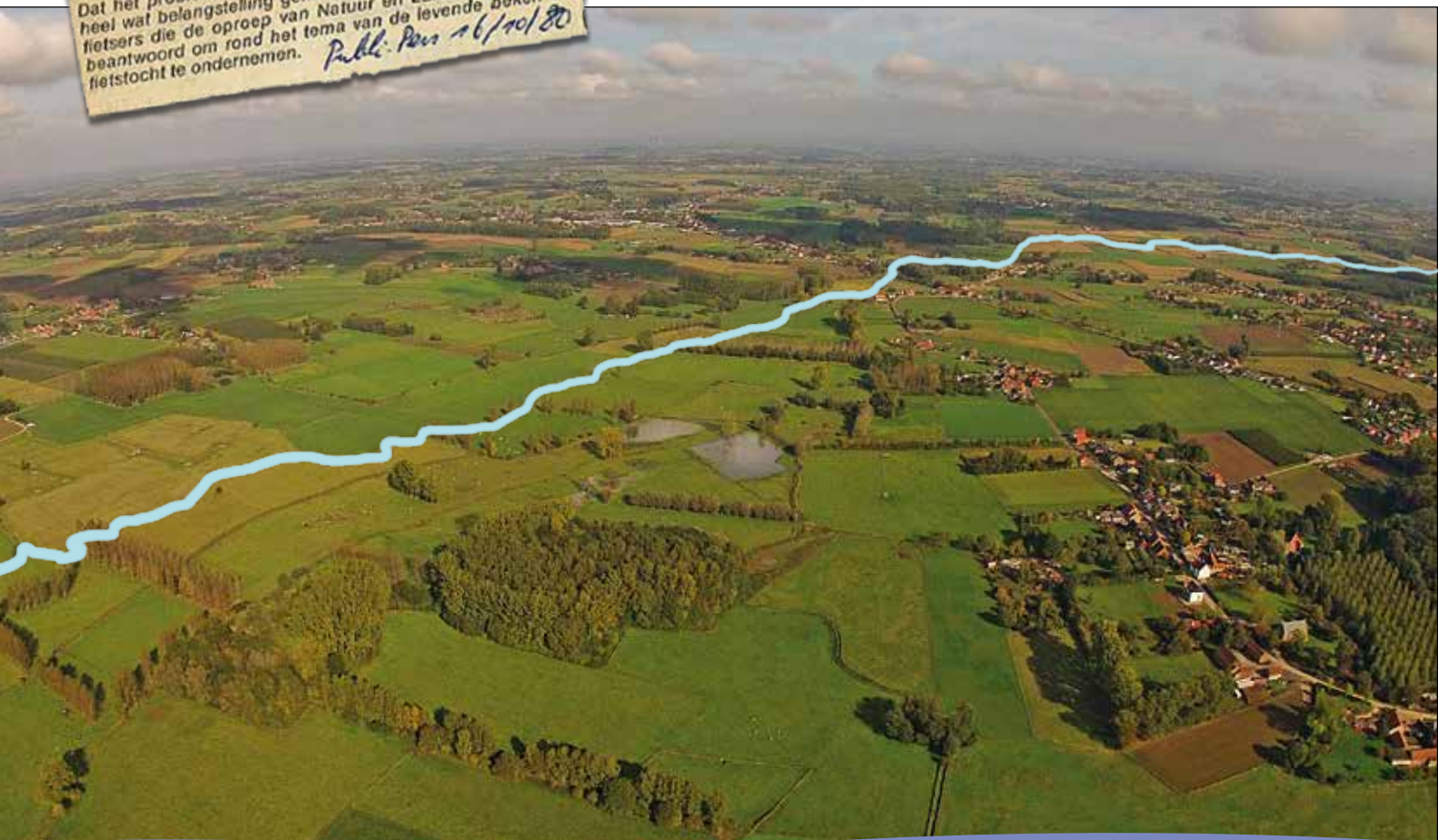
Uitbouw van een netwerk robuuste valleinatuur

De Snoekengracht in de bovenloop van de Velpe (Verrijck-Boutersem) is het oudste natuurreservaat in Oost-Brabant en wordt beheerd sinds 1976. Het resultaat is een mozaïek van soortenrijke natte graslanden, moeras, rietuigtes en elzenbroekbos. Het dottergrasland – typisch voor kwelgebieden met uittredend grondwater – heeft de grootste concentratie van brede orchissen in Vlaams-Brabant met 12 800 exemplaren in 2016. Het is tevens de bronpopulatie voor vele andere gebieden in de buurt.

In het kader van de ruilverkaveling Vissenaken kon het kleine reservaat Oude Paddepoel in de Velpevallei – na een volgehouden inspanning – intussen uitgroeien tot een netwerk van natuurgebieden met o.m. de Rozendaalbeekvallei, de Middenloop Velpevallei en de Paddepoel. Natuurpunt verwierf en beheert in de Velpevallei nu reeds meer dan 140 ha natuurgebied van Molensteen in Opvelp tot de Velpebeemden in Zuurbemde. Ook het Agentschap Natuur en Bos heeft in deze vallei prachtige realisaties.

Velpevallei ter hoogte van de Paddepoel. Foto Chris Wolfs.

Doorstroommoeras en vernatting in de Paddepoel.
Foto Jorg Lambrechts

Wulp; bedreigde soort. Topsoort Velpevallei.
Foto Marc Van Meeuwen

Doorstroommoeras in de Paddepoel

In de oorspronkelijke plannen van de ruilverkaveling Vissenaken was sprake van een verplaatsing van het natuurgebied Paddepoel om dit deel van de vallei te kunnen inrichten voor landbouw. Door tussenkomst van Natuurpunt ligt er nu in de middenloop van de Velpe een reservaat van 77 ha waarin een vernatting van de vallei werd doorgevoerd.

Sinds 2008 werd de Velpevallei ter hoogte van de Paddepoel omgevormd tot een doorstroommoeras zowel om de biodiversiteit te verhogen als om de waterafvoer verder stroomafwaarts te vertragen.

In 2013 werd een oever van de Oude Velpe afgegraven om overstromen en de komberging bij hoogwater te vergroten. In de

winter van 2016 liep de rivier hier over en zette de vallei onder water. Dus dit deel van de vallei functioneert effectief als een echte klimaatbuffer.

De Velpevallei hoe de natuur hier terugkwam

Natuur heeft ruimte nodig. Daartoe is een aanzet gegeven in de Velpevallei. Daarnaast is door het jarenlange volgehouden beheer in de Natuurgebieden de vroegere biodiversiteit in de Velpevallei stilaan teruggekeerd.

Papegaaizwammetje. Foto Paul Van Nuffel. Oranjetip op echte koekoeksbloem. Foto Natuurstudiegroep Hagelandse Heuvelstreek. Wintertalingen. Foto Karel Van Rompaey. Wilde bertram. Foto Jules Robijns. Moerassprinkhaan. Foto Diane Appels. Weidebeekjuffer. Foto Paul Van Nuffel. Zomertaling. Foto Jaak Geebelen. Waterspitsmuis: Rode lijstsoort Snoekengracht. Foto Vilda © Rollin Verlinde

DE MOLENBEEKVALLEI

ten oosten van Leuven

Net als in vele andere gemeenten stroomt ook ten oosten van Leuven een Molenbeek. Het brongebied van de Molenbeek ligt op de grens van Boutersem en Lubbeek. De vallei van de Molenbeek is samen met haar belangrijkste zijtak de Mollendaalbeek-Bierbeekse beek in haar geheel opgenomen in het Natura 2000 netwerk van Europees te beschermen natuur. Hier geldt de hoogste graad van bescherming en instandhouding.

Deze beken zijn de dragers van het landschap en vormen blauwgroene aders die zuurstof brengen in de gemeente. De open ruimte rondom is relatief goed bewaard maar staat wel onder druk. De Bierbeekse valleien vormen een groene tegenpool voor de oprukkende verstedelijking in Bierbeek zelf en vanuit de stad Leuven.

Het vormt m.a.w. een grote uitdaging voor Bierbeek om het Europees Natura 2000 gebied te bewaren, en de toenemende druk hierop van bebouwing, aanleg van infrastructuur en de omzetting van natuurgebied naar intensieve akkergebieden een halt toe te roepen. Een vallei is een samenhangend complex waar het geheel meer is dan individuele percelen. Op termijn moet deze natuurlijke structuur van Boutersem over Bierbeek tot Leuven zich ontwikkelen tot een groter aaneengesloten, halfnatuurlijk valleilandschap met rivierbegeleidende bossen en open, natte graslanden en moerassen.

Alleen zo kunnen deze beekvalleien zorgen voor waterberging bij piekneerslag en dus minder overstroming, en voor opslag en infiltratie van water, belangrijk in droogteperiodes.

En alleen zo kunnen ze hun functies voor natuurontwikkeling, erfgoed en zachte recreatie blijven uitoefenen.

Natuurpunt heeft binnen deze Bierbeekse valleien een reeks natuurreservaten in uitbouw en hoopt die te kunnen versterken. Dat geldt voor Zwarte Bos bij de bron van de Mollendaalbeek met voor Vlaanderen zeer unieke, kalkrijke schrale blauwgraslanden. Door goed beheer zijn deze optimaal ontwikkeld en een voorbeeld van effectief Europees habitatgebied.

Brongebied Molenbeek met goudveil op de oever in het Koebos.
Foto Jules Robijns

Stroomafwaarts zijn er percelen in beheer ter hoogte van de Beekstraat en de Ruisbroekstraat met natte schraalgraslanden, moerasspirearuigten en elzenbroekbossen in ontwikkeling. In het Rottebos (stroomafwaarts Wilderhof) heeft een vernatting gezorgd voor een mozaïek van elzenbroekbossen, riet-, moerasspirea- en zeggenruigten. Ook hier is sinds het beheer door Natuurpunt de natuur en de invulling van de Europese habitats sterk verbeterd.

In de vallei van de Molenbeek ligt op de grens van Lovenjoel en Pellenberg het door Natuurpunt beheerde reservaat Koebos-Langebos. Ook dit is een parel met mooie habitats in een goede staat van instandhouding, bestaande uit natte kalkrijke en soortenrijke schraalgraslanden, mooie elzenbroekbossen en eikenbossen.

Stroomafwaarts het Koebos, in het Park Salve Mater, zijn een reeks hooilanden en een deel van het park met bijzondere dendrologische verzameling in beheer bij Natuurpunt. Verderop heeft de vallei ook een groot natuurbelang, zeker in de omgeving van het Daelhemhof waar Natuurpunt een reservaat probeert uit te bouwen.

Het natuurreservaat Weterbeek herbergt prachtige dottergraslanden en broekbossen langs de gelijknamige beek die ook tot het hydrografisch bekken van de Molenbeek behoort.

Weterbeek: moerasbos met dotterbloem. Foto Jules Robijns

Rottebos: waterrijk gebied met moerasvegetatie fungeert als spons. Foto Jules Robijns

Bijzondere biodiversiteit in de Molenbeekvallei en de Bierbeekse valleien

Natuurpunt beheert al tientallen jaren een aantal prachtige stukjes natuur: de blauw- en soortenrijke graslanden en de bloemrijke moerassige rietruigen van het Zwarte Bos en de Bierbeekse Vallei, oude eikenbossen, bronbosjes, kalkrijke hooilanden en moerassen in het Koebos, natte hooilanden, bronbosjes en moerasspirearuigten in Weterbeek.

Gezien het internationaal belang van de zeldzame graslanden en de noodzaak om minimumarealen en oppervlaktes voor instandhouding te voorzien, liep het Life project 'Herstel Hagelandse Natuur' ook in de Bierbeekse Vallei.

Vele beken in het systeem van de Molenbeek worden gevoed door kalkrijk grondwater, zogenaamde 'kwel', dat op de valleiflanken en in het dal aan de oppervlakte komt. Dit bronwater zorgt voor een bijzondere flora en typische kwelwaterplanten.

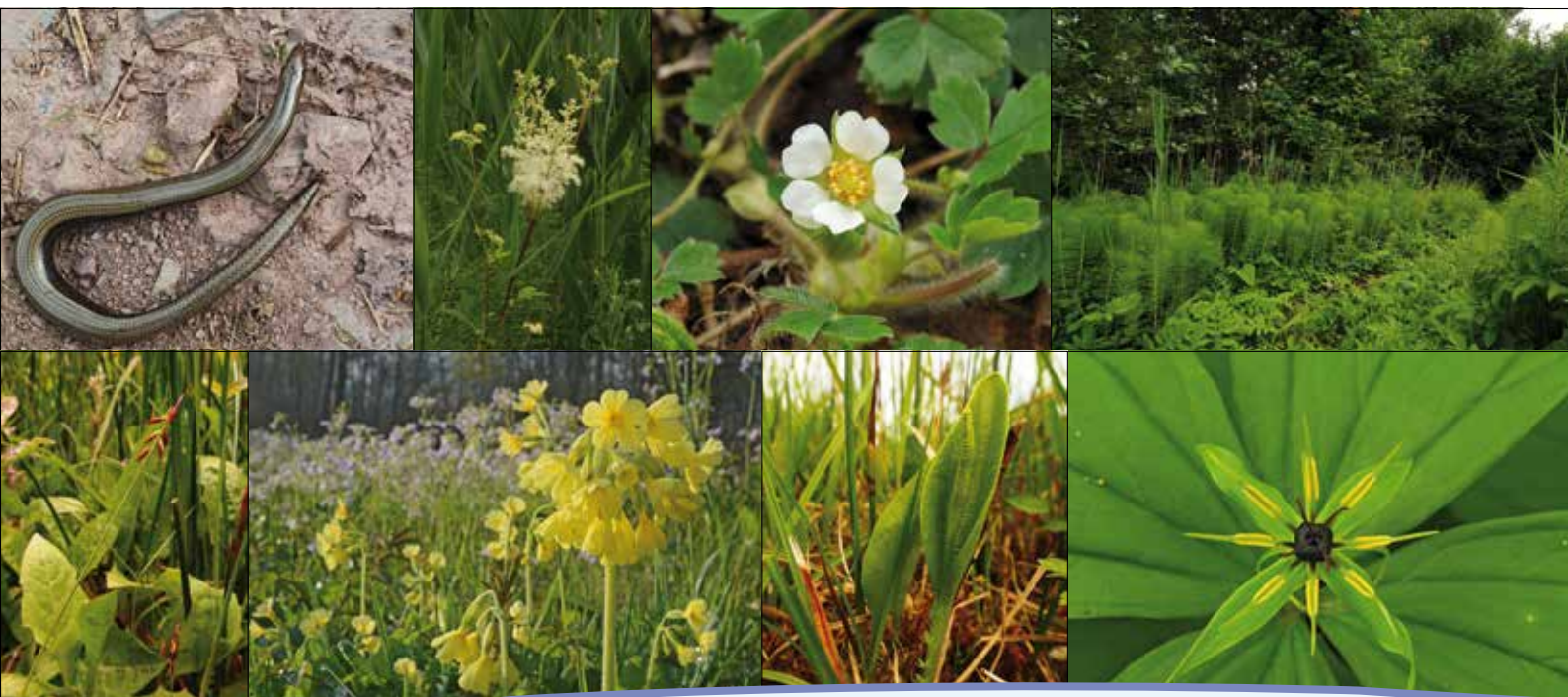
Sinds Natuurpunt de natte graslanden regelmatig maait, is de soortenrijkdom spectaculair toegenomen. In de vroeger sterk verruigde vegetaties van brandnetels en riet ontstond ruimte voor dotterbloemen, moerasspirea, pinksterbloemen, koekoeksbloemen en diverse zeggesoorten.

De vallei is het leefgebied van talrijke vlinders en andere insecten. In de nattere stukken vinden amfibieën een geschikte voortplantingsplaats. In de bossen bloeien voorjaarsbloeiers en zijn torenvalk, buizerd, bosuil, sperwer en specht vaste broedvogels.

Dottergrasland in het Koebos. Foto Paul Van Nuffel

Hazelworm voelt zich thuis in halfopen begroeiing met een vochthoudende bodem. Foto Paul Van Nuffel. Moerasspirea, Weterbeek: moerassige ruigtesoort met typisch geur: biotoop voor vogels en insecten. Foto Jules Robijns. Aardbeiganzerik aan de bosrand in Zwarte Bos. Foto Jules Robijns. Typisch voor bronnen en uittredend kwelwater: de indrukwekkende reuzenpaardenstaart in Weterbeek. Foto Jules Robijns. Vlozegge: unieke soort van blauwgrasland in Zwarte Bos: topindicatorsoort in prioritair Europees habitatgebied. Foto Griet Grootaers. Slanke sleutelbloem, Koebos. Topindicatorsoort voor soortenrijke natte graslanden, specifiek voor de streek. Foto Paul Van Nuffel. Addertong, een klein varentje in de soortenrijke vochtige graslanden: een topindicatorsoort. Foto Griet Grootaers. Eenbes, Zwarte bos: in vochtig oud loofbos met zachte humus langs beken en kwelgebieden. Foto Jules Robijns

DE DIJLE LEVEND DOOR LEUVEN

De inzet van Natuurpunt Leuven

Natuurpunt Leuven heeft sinds haar oprichting van het project 'De Dijle levend door Leuven' een speerpunt van haar werking gemaakt. Met acties pleitte Natuurpunt Leuven voor een open en levende rivier als deel van het stadslandschap, en dit bij elke gelegenheid, bij elk ruimtelijk plan en elke ruimtelijke uitvoering.

De Dijle leidde de voorbije eeuw in Leuven een bijna verborgen bestaan. De rivier werd als open riool overwelfd om de stank af te sluiten. Het leverde ook plaatswinst op in het stadcentrum. In Leuven ging die trend door tot in de jaren '50 van de vorige eeuw. Door het toenemend milieubewustzijn is het water intussen terug zuiverder geworden. Op verschillende plaatsen wordt bij mondjesmaat de overwelfde Dijle terug open gelegd, wat de stad aantrekkelijker maakt.

Open rivieren als klimaatbuffer

Een levende rivier door de stad en ruimte voor water en natuur zal meer dan ooit nodig zijn als klimaatbuffer om verkoeling en dus de leefbaarheid van de stad te garanderen. Dat geldt evenzeer voor de Demer in Aarschot en Diest en de Gete in Tienen.

Een open en levende rivier over heel haar loop heeft een grotere buffercapaciteit om extreme waterstanden aan te kunnen en biedt opnieuw mogelijkheden om de stroomsnelheid van de rivier te gebruiken, nu niet voor het malen van graan zoals vroeger, maar voor de opwekking van elektriciteit. En hernieuwbare energie is meer dan ooit nodig.

Voorkomen van het hitte-eilandeffect

In de stad is het altijd enkele graden warmer dan op het platteland. In een hete zomer wordt de stad een hitte-eiland. Dat heeft te maken met de aanwezigheid van veel steen en weinig groen. Het verkeer is er ook drukker en dat stoot ook warmte uit. Dichte

bebouwing neemt de warmte in zich op, en vooral 's avonds gloeit de stad nog na. Die nagloei kan neerkomen op een +8 graden verschil van de gemeten minimale temperatuur.

Klimaatverandering brengt meer hittegolven. Die zijn niet alleen onaangenaam, maar kunnen voor sommige bevolkingsgroepen, zoals voor ouderen, zelfs gevaarlijk uitpakken. Maar een temperatuur boven de 25° leidt bij iedereen tot hittestress: van slaapstoornissen tot het afremmen van de arbeidsproductiviteit. Meer stadsgroen en open water kunnen de oplossing zijn. De verdamping van groen en water zorgt voor verkoeling. En heeft veel meer voordelen dan andere maatregelen. Mensen voelen zich beter als ze zicht hebben op groen en toegang tot stadsgroen in hun buurt.

Alhoewel in de omgeving van de stad Leuven nogal wat groen aanwezig is, is het groentekort in de binnenstad zelf zeer groot. De woondichtheid is er 80 inwoners per ha (cijfer 2015), studenten niet meegerekend. Volgens de normen die het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen hanteert, betekent dat een tekort aan groen voor inwoners van ca. factor 10. Er is dus nog werk aan de winkel in Leuven om de stadskern klimaatproof te maken en leefbaar te houden.

Open Dijle in Leuven. Foto Vincent D'Haese

Ook in andere steden worden rivieren open gelegd, o.a. de Demer in Diest. Foto Vlaamse MilieuMaatschappij

Gierzwaluw. Foto Raymond De Smet

Biodiversiteit in de stad

Een natuurlijke Dijle in Leuven vormt de verbinding tussen de natuurgebieden ten zuiden en ten noorden van de stad. Het project 'De Dijle levend door Leuven' is één van de acties die kaderen binnen het 'Charter voor Biodiversiteit' dat de stad Leuven samen met Natuurpunt ondertekende.

In Leuven kan je niet enkel genieten van het bruisende stadsleven, er valt in de binnenstad ook heel wat natuur te ontdekken. Sensationeel is het zomers beeld van door het luchtruim scherpende gierzwaluwen, met dank aan de nestkastenactie. In de stadstuintjes en parken gonst het vaak van bedrijvigheid: bijen, vogels en vlinders vinden er hun gading in de vele struiken, bomen en bloemperkjes. Op taluds, oevers en oude muren kan je bijzondere planten ontdekken. Boven Leuven, maar ook Aarschot, Tienen en Zoutleeuw jagen intussen terug slechtvalken op een prooi. Er valt nog heel wat winst voor de natuur in de stad te behalen. Beheer de parken en groenzones op een ecologische manier. Bewaar de nog bestaande (klooster)tuinen in de stad. Voorzie meer openbaar groen en bomen(rijen), en behoud de solitaire, vaak monumentale bomen. Plan bij grote bouwprojecten meteen voldoende ecologisch verantwoorde groene zone in en promoot groendaken... Daar vaart de biodiversiteit wel mee, en meteen ook de leefbaarheid van de stad in tijden van klimaatopwarming.

Muurhagedis in Heverlee, liefhebber van (warme) steenhopen en muren, zeldzaam in Vlaanderen. Foto Mark Lehouck. Hertshoornweegbree is een zoutminnend plantje dat thuishoort in schorre en slikke, maar het ook in steden goed dankzij het strooizout. Foto Paul Van Nuffel. De Spaanse vlag is een nachtvlinder die ook overdag actief is en gekoesterd wordt door Leuven. Foto Paul Van Nuffel. De slechtvalk nestelt meestal in nestkasten op kerktorens. Foto Luc Briers. Enkel jaren geleden dook zelfs de bever in de Dijle in Leuven. Foto Paul Vranckx. Steenbreekvaren verdraagt geen zon en vinden we enkel op de noordwand van de Dijlemuur. Foto Paul Van Nuffel. De zaden van glaskruid worden verspreid door mieren, die ze meenemen als hapje. Foto Paul Van Nuffel. Klimop is heel belangrijk voor bijen die nog laat in het jaar vliegen, zoals deze Klimopbij. Foto Paul Van Nuffel

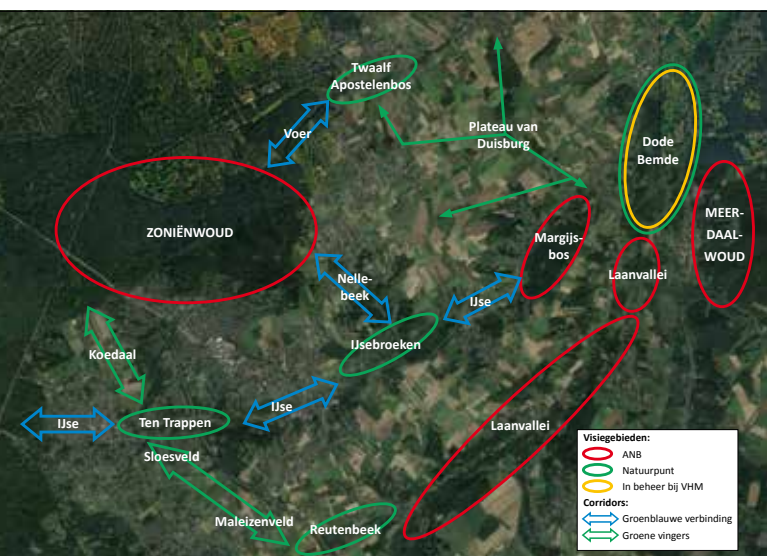

VALLEIEN VAN VOER, IJSE EN LAAN

Robuust groenblauw netwerk in opbouw

De Natuurgebieden in deze valleien mogen dan klein zijn, het zijn stuk voor stuk parels in een belangrijke ketting die het Zoniënwoud opnieuw verbindt met het Meerdaalwoud. Samen met de gebieden van het Agentschap voor Bos en Natuur (ANB) en de Doode Bemde langs de Dijle ten zuiden van Leuven vormen zij de spie tussen de as Brussel-Leuven en de taalgrens. Het is het gebied waar het water dat in het Zoniënwoud ontspringt zich langs steile valleiflanken een weg baant richting Meerdaalwoud. Hier maakt

Natuurpunt Druivenstreek werk van een robuust blauwgroen netwerk waarlangs plant en dier opnieuw kunnen migreren tussen deze oude boscomplexen, restanten van het eens zo machtige Kolenwoud.

Natuurgebied Reutenbeek. Vlindergebied bij uitstek.
Foto Maxime Faigenblat.

Van het Zoniënwoud in Hoeilaart,...

Langs de IJse, die ontspringt in het Zoniënwoud, maakt Natuurpunt in Hoeilaart werk van een mozaïek van elzenbroekbossen, bloemen- en insectenrijke graslanden en weides met poelen en rietkragen in het natuurgebied Ten Trappen/Paardenwater. Dankzij twee natuurbehoudspioniers werd dit stukje van de IJsevallei gevrijwaard van een complete vernietiging door de aanleg van een autosnelwegafrit zodat het gebied ook nu nog een ononderbroken groenblauw lint vormt in het landschap.

Bovendien ijvert Natuurpunt Druivenstreek voor het openhouden van de open ruimte aan de Sloesveldlaan en de Koedaalstraat. Deze groene vingers, die dwars op de IJsevallei lopen, vormen een groene corridor die de vallei in het noorden verbindt met het Zoniënwoud en in het zuiden met de open ruimte van het plateau van Maleizen.

over Overijse,

Stroomafwaarts langs de IJse, in Overijse, ligt het beheerd natuurgebied IJsebroeken. Oorspronkelijk werd deze visvijver aangekocht met de bedoeling hem te laten leeglopen en de rechtgetrokken IJse er opnieuw haar natuurlijke, meanderende loop te geven. Niettegenstaande aanvankelijke interesse van de provincie, kwam dit plan niet ten uitvoer.

Maar kijk, vandaag duikt dit idee opnieuw op in het landinrichtingsplan voor de IJsevallei. Dit stukje IJse blijkt de laatste mogelijkheid te zijn om deze rivier opnieuw haar natuurlijke karakter te geven. Hermeandering is een belangrijke stap in het verbeteren van de waterkwaliteit, het optrekken van de biodiversiteit en het verhogen van het waterbufferend vermogen van een rivier. Ook hier nam Natuurpunt de voortrekkersrol dus weer op zich.

Nog in Overijse, aan de Reutenbeek, zorgt Natuurpunt voor de opwaardering van een kleine maar landschappelijk waardevolle vallei. Dit kleine natuurgebiedje vormt, via de open ruimte van Maleizenveld en de groene vinger Sloesveld, de aaneenschakeling van natuurgebied Ten Trappen/Paardenwater met de natuurgebieden van de Laanvallei, in beheer bij het ANB.

Twaalf Apostelenbos.
Foto Arnout De Greve

en Tervuren,

In het Zoniënwoud in Tervuren ontspringt de Voer. Net nadat ze het Park van Tervuren heeft verlaten, stroomt ze door het natuurgebied Twaalf Apostelenbos. Langs beide valleiflanken borrelt kwelwater op dat zich een weg baant naar de Voer. Hier werkt Natuurpunt aan een mozaïek van elzenbroekbossen, bloemen- en insectenrijke hooilanden en poelen. Op lange termijn is het de bedoeling de Voer langs de zuidflank opnieuw te laten overstromen om zo de broekbossen uit te breiden en de waterberging te verhogen.

langs Huldenberg richting Meerdaalwoud

Cruciaal in het netwerk is het 'Plateau van Duisburg'. Een natuurgebied dat een uitgebreide cluster is van de bestaande gebieden Oude Trambedding en Zandgroeve Ganzemans. Het is het ontbrekende puzzelstukje dat door het creëren van groene corridors doorheen het landbouwplateau tussen Vossem, Duisburg en Loonbeek-Neerijse de Voervallei wil verbinden met de IJsevallei.

Bijzondere biodiversiteit in de valleien van Voer, IJse en Laan

De Druivenstreek is een groene regio in de Vlaamse rand rond Brussel. De toenemende bevolkingsdruk zorgt er echter voor een versnippering van de natuur. Door werk te maken van robuuste valleien die via prachtige holle wegen, een ander uniek kenmerk van deze streek, in verbinding staan met de plateaus, creëert Natuurpunt een klimaatbestendig netwerk waarlangs de lokale biodiversiteit kan opleven en zich verder verspreiden.

In de zandgroeve Ganzemans (Neerijse) werkt Natuurpunt Druivenstreek hard aan het voortbestaan van de bedreigde vroedmeesterpad. Foto Ywan Lewylle

Huiszwaluw. Foto Karel Van Rompaey. Kneu. Foto Vilda © Yves Adams. Grote weerschijnvlinder. Foto Maxime Fajgenblat. Geelgors. Foto Freek Verdonckt. Sleedoornpage. Foto Mark Lehouck. Vroedmeesterpad. Foto Dennis De Ryck. Eikelmuis. Foto Vilda © Rollin Verlinde. Bosvleermuis. Foto Vilda © Rollin Verlinde. Rivierdonderpad. Foto © Vilda. IJsvogel. Foto Eric Malfait. Vliegend hert. Foto Wim Dirckx. Vinpootsalamander. Foto © Vilda

DE GROENE VALLEI

Het project Groene Vallei

De Groene Vallei ligt in de driehoek Leuven, Brussel, Mechelen. Hier hebben de lokale Natuurpunt-afdelingen Herent, Kortenberg, Kampenhout, MaViSt (Machelen, Vilvoorde, Steenokkerzeel) een samenwerkingsproject opgezet om de beheerde natuurgebieden te verbinden tot een robuust geheel en een maatschappelijke impuls te geven aan de hele regio.

DE GROENE VALLEI

Een groenblauwe oase in een druk bevolkte regio

De Groene Vallei ligt op de overgang tussen Laag-België en de hoger gelegen leemplateau's van Midden-België. Het landschap is doorsneden met vele beken die hun weg zoeken naar de Dijle. Om enkele te noemen: de Weesbeek, de Leibeek, de Molenbeek, de Weissetterbeek... Ze hebben nog een redelijk natuurlijke structuur en hun valleien vormen duidelijke groene linten in het landschap, nauwelijks onderbroken door aaneengesloten bebouwing of grote landbouwcomplexen.

De beekvalleien verbinden de beheerde natuurgebieden. In dit projectgebied van 1500 ha zijn meer dan 500 ha al in beheer bij Natuurpunt. Ze zijn gekenmerkt door biologisch zeer waardevolle kalkmoerassen en broekbossen, vijvers, rietland en bloemrijke hooilanden. Uniek in Vlaanderen qua biodiversiteit!

Geleide wandeling tijdens de Nocturnes in het Silsombos.
Foto Eric Malfait

In de winter krijgt water nog ruimte in de Molenbeekvallei.
Foto Natuurpunt Herent

Groene Vallei als klimaatbuffer

De valleien met natuurgebieden zorgen voor een aangenaam leefklimaat in de verstedelijkte omgeving van de zgn. Vlaamse Ruit. Ze zorgen voor buffering, opslag en infiltratie van water, belangrijk in droogteperiodes. En bij piekneerslag zorgen ze voor berging van water, afremming van de afvoer en dus minder overstroming. Om die functies voluit te kunnen vervullen is het nodig de bestaande beeksystemen in hun geheel en als samenhangend complex te behouden. Ze vrijwaren van bebouwing en verharding van welke aard ook (woningen, infrastructuur...) is even essentieel. Op die manier kunnen de natuurgebieden verder uitgebouwd en verbonden worden tot robuuste valleinatuur die de gevolgen van de klimaatwijziging kan helpen opvangen.

Vijver in Torfbroek, kalkmoeras met topnatuur.
Foto Jan Wouters

Boven. Reegeit met kalf. Foto Eric Malfait
Links. Grote muggenorchis. Foto Paul Van Nuffel

De Groene Vallei Biodiversiteit

Natuurpunt heeft in de Groene Vallei een netwerk van natuurreservaten uitgebouwd: Rotte Gaten in Kortenberg, Silsombos in Kortenberg en Kampenhout, Torfbroek, Hellebos-Steentjesbos-Rotbos en Weisseterbos in Kampenhout, Molenbeekvallei en Kastanjebos in Herent, Floordambos op de grens van Steenokkerzeel, Vilvoorde en Machelen.

De plantenrijkdom in de Groene Vallei behoort tot de Europese top en vele planten zijn zeldzaam in Vlaanderen of komen alleen hier nog voor. Vooral het Torfbroek spant op dat vlak de kroon. De aanwezigheid van kwel (opstuwend grondwater) zorgt voor natte gronden die bovendien op heel wat plaatsen kalk bevatten. Op de kalkrijke graslanden groeien zeldzame soorten zoals orchideeën. Dankzij het natuurbeheer groeien zij hier welig en talrijk. Ook de fauna spreekt tot de verbeelding. Hier ontmoet je nachtegaal, blauwborst, houtsnip, havik, ijsvogel, ree, bittervoorn, vos, hermelijn, libellen, vlinders,...

Veldparelmoervlinder op smalle weegbree. Foto Eric Malfait. Knobbies. In het kalkmoeras van Torfboek heb je nog een gezonde populatie. Foto Jules Robijns. Bijenorchis. Foto Eric Malfait. Brede orchis. Foto Jules Robijns. De zeldzaam geworden ronde zonnedauw, een vleesetend plantje, in Torfboek. Foto Paul Van Nuffel. Een zee van bosorchissen kleurt de hooilanden in het Silsombos. Foto Ewoud L'Amiral. In het kalkmoeras Torfboek groeit de parnassia nog van nature. Foto Jan Wouters. Moeraswespenorchis. Foto Paul Van Nuffel.

DE DIJLE- EN LEIBEKVALLEI

**De Dijle- en Leibeekvallei
ten noorden van Leuven als klimaatbuffer**

De kracht van het water, de pracht van de vallei

De Leibeek ligt ten zuiden van de Dijle tussen Leuven en Mechelen. Beide rivieren vormen samen één grote vallei. Eigenlijk volgt de Leibeek een oude Dijleloop. De streek behoort tot een oostelijke uitloper van de zgn. Vlaamse Vallei. Ooit was dit één groot oostwest gericht waterland met een rivier met vele armen en een steeds verleggende loop. Ook nu nog vormt het gebied een uitgestrekt rivierlandschap, dooraderd met beken en sloten.

Zowel geomorfologisch als qua natuur heeft de Dijle- en Leibeekvallei ten noorden van Leuven een zeer grote waarde. Je kan er nog de geologische vorming van het rivierlandschap aflezen en het microreliëf is er redelijk gaaf gebleven. De geleidelijke overgang van alluviale en zware kleigrond, over drassige veenbodems, naar droge zandgrond en van oeverwallen en komgronden, tot plaatselijke zandopduikingen heeft een grote variatie in vegetatie tot gevolg. Dit gebied bezit nog alle ingrediënten van het oorspronkelijke kleinschalige, oude rivierlandschap met dijken, afgesneden meanders, natte hooi- en graasweiden, broekbosjes, kleine landschapselementen die je al terugvond op de kaarten van Ferraris (eind 18e eeuw). De oude perceelstructuur en topografie zijn in een aanzienlijk deel van dit gebied herkenbaar gebleven.
(cfr <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/135059>)

De benaming Pikhaken verwijst naar de doornige mei- en sleeddoornstruiken die de percelen afboorden.

Foto Eddy Van Bouwel

De onvervangbare rol van natuurgebieden

Natuurpunt heeft in de vallei beheerde natuurgebieden uitgebouwd zoals het Wijgmaalbroek (Leuven), het Haachts Broek, Schorisgat en Schoonbroek (Haacht), het Boortmeerbeeks Broek en Pikhakendonk (Boortmeerbeek en Rijmenam). De verdere ontwikkeling en uitbreiding hiervan kan er alleszins voor zorgen dat de landschappelijke en erfgoedwaarden niet verloren gaan, en dat deze gebieden een reële rol kunnen spelen in de retentie en de opvang van water in tijden van klimaatverandering.

Afwisselend nat en droog

Het woord 'broek' is afgeleid van het Germaanse woord 'broka', wat moeras betekent. Vochtige graslanden werden vroeger aangeduid als 'euzel', wat natte hooiweide betekent. Ook de benaming 'rot' verwijst naar moerassig gebied. Het woord 'donk' wijst dan weer naar een zandige hoogte. Vandaar namen als Ronsdonk, Hoogdonk, Pikhakendonk en Hooiberg. Het zijn

Waterviolier in Wijgmaalbroek. Foto Mark Lehouck

restanten van zandduinen gevormd tijdens de laatste ijstijd of afzettingen van rivieren na de ijstijden. Die hoogteverschillen en de afwisseling tussen natte en droge stukken zorgen hier voor het gevarieerd valleilandschap.

Typisch zijn ook de oude hakhoutbosjes en het dichte netwerk van houtkanten.

Sigma Bovendijle

Het Sigma plan moet Vlaanderen beschermen tegen overstromingen van de Schelde en haar zijrivieren. In de vallei van de Bovendijle (van Haacht tot Bonheiden) voorziet dit plan in gecontroleerde overstromingsgebieden met overlooptdijken en in wetlands zoals Pikhaken om bij hoge waterstanden het water op te vangen. Dit systeem kan maar werken indien de vallei met zijn komgronden geen lappendeken van tegenstrijdige bestemmingen is zoals nu voorligt: natuurgebied naast ontwaterde en intensief bewerkte akkers die telkens weer overstromen en tonnen modder vermengd met meststoffen en pesticiden afzetten. Alleen een geïntegreerde aanpak met herstel van de waterhuishouding en van de natuur over de hele vallei, kan een duurzame oplossing garanderen. Kortom, ruimte voor de rivier in de totaliteit van de vallei.

Bijzondere biodiversiteit in de Dijle en Leibeekvallei

Het historische landgebruik van het natuurlijk overstromingsgebied door de mens zorgde voor een grote planten- en dierenrijkdom. De inwoners haalden hier hun hooi, lieten er hun vee grazen en gebruikten de bosjes voor brandhout en geriefhout. Dit eeuwenlange kleinschalige landbeheer zorgde voor een gevarieerd

Hoge winterse waterstand in Haachts Broek zorgt voor waterberging en vertraagde afvoer. Foto Luc Bijns

bocagelandschap met hakhoutbosjes en hooi- en weilanden met een dicht netwerk van houtkanten.

Natuurpunt probeert aan te sluiten bij dit traditionele beheer zodat de vroegere soortenrijkdom zich kan herstellen. Hooilanden en grasweiden krijgen hun bloemenpracht terug, tot groot genot van vlinders en insecten. Bosjes, houtkanten en hagen worden in ere hersteld. Ze bieden nest- en schuilplaats aan vogels en andere dieren. Beken, sloten en poelen zitten intussen tjokvol amfibieën. Vooral de overgangen van nat naar droog zijn erg interessant, omdat ze aan een brede waaier van planten en dieren vestigingsmogelijkheid bieden.

De prachtige ijsvogel leeft in de omgeving van water. Foto Eric Malfait. De sleedoornpage gedijt hier dank zij de vele sleedoornstruwelen. Foto VildaPhoto © Jeroen Mentens. Pimpernelblauwtje op grote pimpernel. Het Pikhakendonk en zijn unieke stroomdalgraslanden zijn van Europees belang o.a. omwille van de pimpernel. Foto VildaPhoto © Jeroen Mentens. Gewone dwergvleermuis. Foto Wout Willems. De vele waterpartijen bieden het ideale biotoop voor de kamsalamander. Foto François Van Bauwel. In de lente worden de oude bossen getooid door bosanemoon. Foto Paul Van Nuffel. Bosviooltje. Foto Jules Robijns. De zeldzame dauwnetel groeit nog volop in het Haachts Broek. Foto Staf De Roover. Muskuskruid. Foto Paul Van Nuffel. Waterspitsmuis. Foto VildaPhoto © Hugo Willocx.

Een tentoonstelling die er mag zijn

Naast een algemene folder en 4 banners, zijn er voor deze campagne ook per vallei een folder en 2 banners gemaakt. Bij de grote publieksactiviteiten van Natuurpunt Oost-Brabant kan dus telkens een mooie tentoonstelling rond Robuuste Valleien opgesteld worden. En dit alles dankzij de steun van de provincie Vlaams-Brabant.

Robuuste Valleisystemen

Natuurpunt Oost-Brabant

voor Klimaatbuffering en Versterking Biodiversiteit

***Hoge potenties
voor biodiversiteit
in de valleien***

Foto Paul Van Nuffel

Robuuste valleisystemen

**VLAAMS-
BRABANT**

**Natuurpunt
Oost-Brabant**
Regionale Vereniging Natuur en Landschap